

OULUN YLIOPISTO
Humanistinen tiedekunta
Informaatiotutkimus

Maria Loberg

VAPAAEHTOISESTI LAPSETTOMIEN INFORMAATIOKÄYTTÄYTYMINEN
JA VERTAISTUKI SOSIAALISESSA MEDIASSA

Informaatiotutkimuksen
pro gradu -tutkielma
Oulu 2020

TIIVISTELMÄ

Tämän pro gradu -tutkielman aiheena on vapaaehtoisesti lapsettomien informaatiokäyttäytyminen ja vertaistuen kokemukset sosiaalisessa mediassa. Tutkimuksessa selvitettiin, millaisia tiedontarpeita vapaaehtoisesti lapsettomilla on ja mitä tiedonlähteitä ja tiedonhankintakanavia he hyödyntävät tiedonhankinnassaan. Lisäksi tutkimuksen avulla selvitettiin, millaista vertaistukea vapaaehtoisesti lapsettomat kokevat sosiaalisen median ryhmissä.

Tutkimuksen aineisto kerättiin verkkokyselyllä syksyllä 2020. Tutkimusaineisto analysoitiin sekä tilastollisin menetelmin että teemoittelun ja teoriaohjaavan sisälönanalyysin keinoin. Kyselyyn vastasi 39 henkilöä.

Tulosten perusteella voidaan sanoa, että vapaaehtoisesti lapsettomien tiedontarpeet liittyivät enimmäkseen ehkäisyyn, vertaistukeen, tieteelliseen tietoon ja yleiseen asenneilmapiiriin vapaaehtoisen lapsettomuuden ympärillä. Aktiivisen tiedonhankinnan sijaan tuloksissa painottui tiedon saaminen ja kohtaaminen sattumalta.

Tiedonlähteinä vapaaehtoisesti lapsettomilla olivat arkielämän tiedonhankinnassa suurimmalta osin internet ja sosiaalinen media. Myös vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvässä tiedonhankinnassa internet ja sosiaalinen media olivat käytetyimmät tiedonlähteet. Lisäksi tiedonlähteinä hyödynnettiin kirjallisuutta ja Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry:n verkkosivuja.

Tutkimusaineistossa ilmeni kaikkia McKenzien (2003) informaatiokäytäntöjen mallin tiedonhankinnan tapoja. Eniten vapaaehtoisesti lapsettomien tiedonhankinnassa esiintyi aktiivisen seurannan informaatiokäytäntöjen tapaa, mikä ilmeni enimmäkseen sosiaalisen median uutissyötteen seuraamisena.

Sosiaalisen median vapaaehtoisesti lapsettomien ryhmissä koettiin saatavan vertaistukea. Ryhmien kerrottiin olevan tärkeitä vertaistuen lähteitä, koska omassa lähipiirissä ei välttämättä ole saatavilla tukea tai ymmärrystä. Useat vastaajat kokivat ryhmien olevan paikkoja, joissa on turvallista keskustella myös sellaisista ajatuksista, joita ei ole sopivaa lausua ääneen julkisesti. Jotkut vastaajat puolestaan kokivat lapsiin liittyvien negatiivissävytteisten keskustelujen olevan ahdistavia. Aineistossa kuitenkin korostui ryhmien hyvä yhteishenki ja turvallinen tila, jossa ketään ei tuomita.

Vapaaehtoisesti lapsettomien informaatiokäyttäytymistä ei ole tiedettävästi tutkittu aiemmin. Näin ollen tämä tutkimus tuottaa uutta tietoa. Tulokset ovat suuntaa antavia ja muodostavat pohjan potentiaaliselle jatkotutkimukselle.

Avainsanat: informaatiokäyttäytyminen, informaatiokäytännöt, sosiaalinen media, vapaaehtoinen lapsettomuus, vertaistuki

Sisällys

TIIVISTELMÄ.....	2
1 JOHDANTO	4
1.1 Tutkimuskysymykset.....	4
1.2 Keskeiset käsitteet.....	6
1.3 Tutkielman rakenne	7
2 INFORMAATIOKÄYTTÄYTYMINEN	9
2.1 Tiedonhankinta.....	9
2.2 Arkielämän tiedonhankinta ja informaatiokäytäntöjen malli	15
3 VAPAAEHTOINEN LAPSETTOMUUS JA VERTAISTUKI	19
3.1 Vapaaehtoinen lapsettomuus kirjallisuudessa	19
3.2 Vapaaehtoinen lapsettomuus aiemmassa tutkimuksessa.....	21
3.3 Vertaistuki.....	28
3.4 Yhteenveto	30
4 TUTKIMUSMENETELMÄT JA -AINEISTO	32
4.1 Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimussuuntaus	32
4.2 Verkkokysely	32
4.3 Tutkimusaineisto.....	35
4.4 Analyysimenetelmät.....	36
5 TULOKSET	39
5.1 Tiedontarpeisiin liittyvät tutkimustulokset	40
5.2 Tiedonlähteisiin ja tiedonhankintakanaviin liittyvät tutkimustulokset	44
5.3 Informaatiokäytäntöihin liittyvät tutkimustulokset	49
5.4 Sosiaaliseen mediaan ja vertaistukeen liittyvät tutkimustulokset.....	50
6 POHDINTA.....	57
6.1 Tutkimustuloksia koskevat johtopäätökset	57
6.2 Tutkimuksen toteutuksen pohdinta	60
6.3 Jatkotutkimusehdotuksia.....	62
LÄHTEET	63
LIITE 1. KYSELYN SAATEKIRJE	69
LIITE 2. KYSELYLOMAKE.....	70

1 JOHDANTO

Tämän tutkimuksen aiheena on vapaaehtoisesti lapsettomien informaatiokäyttäytyminen ja vertaistuen kokemus sosiaalisessa mediassa. Vapaaehtoinen lapsettomuus on viime vuosina tullut näkyvämmäksi aiheeksi yhteiskunnallisessa keskustelussa. Perinteisesti lastenhankintaa on pidetty luonnollisena osana elämänkulkua. Päätös olla hankkimatta lapsia rikkoo yhteiskunnallista normia, minkä vuoksi sitä usein kyseenalaistetaan julkisessa keskustelussa. Julkinen keskustelu on usein negatiivisesti sävytynyttä, kuten esimerkiksi silloin, kun kansalaisia kehoitetaan ryhtymään ”synnytystalkoisiin” (Pelkonen 2017).

Vapaaehtoisen lapsettomuuden valinneet henkilöt kohtaavat usein kritiikkiä valintansa vuoksi. Yleisessä keskustelussa heitä saatetaan nimittää itsekkäiksi ja mukavuudenhaluisiksi, jopa yhteiskunnan vapaamatkustajiksi. Tämän vuoksi omaa päätöstä voi olla vaikeaa ilmaista julkisesti. Aiheella on edelleen eräänlaisen tabun asema. Edellä mainittuja aiheita ovat tutkineet esimerkiksi Peterson ja Engwall (2016), joiden tutkimuksessa käsiteltiin vapaaehtoisesti lapsettomien kokemia vapaamatkustajaksi nimittelyä valintansa vuoksi. Myös lapsettomuuspäätöksestä kertomisen vaikeutta ja siihen vaikuttavia tekijöitä on tutkittu esimerkiksi Durhamin (2008) toimesta.

Vapaaehtoista lapsettomuutta on viime vuosina alettu käsitellä suomalaisessa kirjallisuudessa enemmän. Esimerkiksi Malatyn (2018) *Ei äitimateriaalia*, Hoolin ja Niemisen (2019) *Aikuisten perhe – Miksi valitsemme lapsettomuuden?* ja Maksimaisen (2019) *Vauvattomuusbuumi – Kun me lakkasimme lisääntymästä* ovat valottaneet aiemmin vaiettua aihetta suomalaiselle lukijakunnalle.

1.1 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa selvitetään, millaista informaatiokäyttäytymistä vapaaehtoisesti lapsettomien keskuudessa esiintyy. Erityisesti sosiaalisen median

ympäristöissä tapahtuva informaatiokäyttäytyminen ja yhteisöllisyys sekä vertaistuen kokemukset ovat tämän tutkimuksen keskiössä.

Vapaaehtoinen lapsettomuus on viime vuosina tullut suosituksi aiheeksi opinnäytetoissa ja kirjallisuudessa myös Suomessa. Aiheesta on yleisesti tehty jonkin verran tutkimusta Suomen ulkopuolella. Tutkimusten aiheena on usein ollut vapaaehtoisen lapsettomuuden taustalla olevat syyt. Tässä tutkimuksessa syihin ei siksi paneuduta lainkaan, vaan keskiössä on informaatiokäyttäytyminen ja sosiaalisessa mediassa koettu vertaistuki. Informaatiokäyttäytyminen ja arkielämän tiedonhankinta ovat informaatiotutkimuksen kentällä suosittuja tutkimuskohteita, mutta vapaaehtoisesti lapsettomia ei ole tässä yhteydessä tiedettävästi tutkittu aiemmin. Näin ollen voidaan sanoa, että tämä tutkimus tuottaa osaltaan uutta tietoa.

Tutkimuksessa hyödynnettiin soveltuvin osin viitekehystenä McKenzien (2003) informaatiokäytäntöjen mallia. McKenzien (2003, 19) mukaan useat informaatiokäyttäytymistä ilmentävät mallit ovat aiemmin keskittyneet aktiiviseen tiedonhankintaan, joka on usein ammatillista tai tietyn tehtävän suorittamiseksi toteutettua tiedonhankintaa. Informaatiokäytäntöjen malli ottaa huomioon tarkoituksellisen tiedonhankinnan lisäksi sen, että informaatiota on mahdollista saada myös sattumalta. Malli huomioi myös tiedonhankinnan sosiaalisuuden, ja siksi se valikoitui tämän tutkimuksen viitekehykseksi.

Tämän tutkielman tavoitteena on vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisia tiedontarpeita vapaaehtoisesti lapsettomilla on?
2. Millaisia tiedonlähteitä ja tiedonhankintakanavia vapaaehtoisesti lapsettomat hyödyntävät tiedonhankinnassaan?
3. Millaisia informaatiokäytäntöjä vapaaehtoisesti lapsettomien tiedonhankinnassa ilmenee?
4. Mikä on vertaistuen asema vapaaehtoisesti lapsettomien informaatiokäyttäytymisessä sosiaalisen median alustoilla?

1.2 Keskeiset käsitteet

Tässä työssä keskeisiä käsitteitä ovat seuraavat:

Tiedontarve. Tiedontarpeen määritelmiä on useita. Yksinkertaistaen se voidaan määritellä huomioksi siitä, että yksilöllä on jokin tavoite, jonka hän haluaa saavuttaa, mutta hänen oma tietämyksensä tavoitteen saavuttamiseksi on puutteellista. Tiedontarve toimii usein tiedonhankinnan käynnistävänä voimana. (Case & Given 2016, 6.)

Tiedonlähde tai tiedonhankintakanava. Tiedonlähde on usein jonkinlainen dokumentti, joka sisältää informaatiota. Se voi olla formaali eli dokumentoitu tai informaali eli suullinen lähde. Tiedonhankintakanavaksi puolestaan määritellään väline, jonka kautta yksilön on mahdollista hakeutua tiedonlähteille. Tiedonhankintakanavia ovat esimerkiksi verkossa toimiva hakukone tai kirjasto. Henkilö voi toimia sekä tiedonlähteenä että tiedonhankintakanavana. (Haasio & Savolainen 2004, 19-20.)

Informaatiokäyttäytyminen. Informaatiokäyttäytyminen on yläkäsite, johon sisältyvät sekä tiedonhankinta- että tiedonhakukäyttäytyminen (Haasio & Savolainen 2004, 37). Tavoitteellisen tiedonhankinnan lisäksi saman käsitteen alle voidaan lukea myös tiedostamaton tai passiivinen tiedonhankinta sekä esimerkiksi tiedon välttely (Case & Given 2016, 6).

Informaatiokäytännöt. Monet tiedonhankinnan mallit keskittyvät suoraviivaisempaan, ammatilliseen tiedonhankintaan. Informaatiokäytännöt ovat tiedonhankinnan tapoja, jotka korostavat tiedonhankinnan sosiaalista puolta sekä sitä, että tiedonhankintaa voi tapahtua myös sattumalta. Informaatiokäytäntöjä voidaan soveltaa paremmin arkielämän tiedonhankintatutkimuksessa. (McKenzie 2003, 19.)

Vapaaehtoinen lapsettomuus. Vapaaehtoisesti lapsettomia ovat ihmiset, jotka ovat tehneet päätöksen olla hankkimatta lapsia. Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry:n mukaan vapaaehtoisesti lapseton henkilö ”haluaa elää elämänsä ilman omia lapsia ja

näin ollen hänen elämäänsä sisältöä ja merkityksellisyttä tuovat muut asiat”. (Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry 2019.)

Sosiaalinen media. Sosiaalisessa mediassa korostuu yhteisöllisyys ja yhteisöjen sisällä tapahtuva viestintä (Haasio 2008, 156). Sosiaalisen median käyttäjät ovat enemmänkin osallistujia, joilla on mahdollisuus julkaista omia sisältöjään sekä olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa (Pönkä 2014, 9). Omien sisältöjen tuottamisen ja jakamisen lisäksi sosiaalisen median käyttäjät voivat jakaa myös muiden tekemää sisältöä (Lietsala & Sirkkunen 2010, 267). Sosiaalisen median alustoilla on mahdollista liittyä itseä kiinnostavien aihepiirien ryhmiin, joissa on mahdollista keskustella esimerkiksi harrastukseen liittyvistä asioista muiden käyttäjien kanssa (Pönkä 2014, 30).

Vertaistuki. Vertaistuellalla tarkoitetaan sekä tuen antamista että saamista, toisen tilanteen ymmärtämistä empatian kautta. Samassa tilanteessa olevat ihmiset voivat tuntea yhteenkuuluvuutta toistensa kanssa. Yksilöllä on saadun vertaistuen myötä tunne siitä, että voi olla oma itsensä vertaistensa joukossa. (Mead ym. 2001, 135.) Tässä tutkimuksessa vertaistuellalla tarkoitetaan suljetuissa sosiaalisen median ryhmissä tapahtuvaa avointa keskustelua ja ymmärrystä ryhmän jäsenten kesken.

1.3 Tutkielman rakenne

Tämän tutkielman toisessa luvussa tarkastellaan informaatiokäyttäytymistä ja siitä tehtyjä aiempia tutkimuksia. Samalla esitellään tarkemmin tiedonhankinnan malleja ja sen eri osa-alueita. Tarkastelussa on erityisesti arkielämän tiedonhankinta, jota tämä tutkimus edustaa. Arkielämän tiedonhankinnan yhteydessä esitellään McKenzien (2003) informaatiokäytäntöjen malli, jota osaltaan hyödynnetään tutkimusaineiston teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa.

Kolmannessa luvussa tarkastellaan vapaaehtoista lapsettomuutta sekä siitä tehtyjä aiempia tutkimuksia. Kolmannen luvun lopuksi käsitellään myös vertaistukea ja siitä tehtyjä aiempia tutkimuksia. Tutkielman neljännessä luvussa esitellään

hyödynnetyt tutkimus- ja analyysimenetelmät sekä tutkimusaineisto. Viidennessä luvussa raportoidaan tämän tutkimuksen tulokset. Kuudennessa luvussa esitellään tutkimuksen tuloksista tehdyt johtopäätökset, arvioidaan tutkimuksen toteutusta ja esitetään jatkotutkimusehdotuksia.

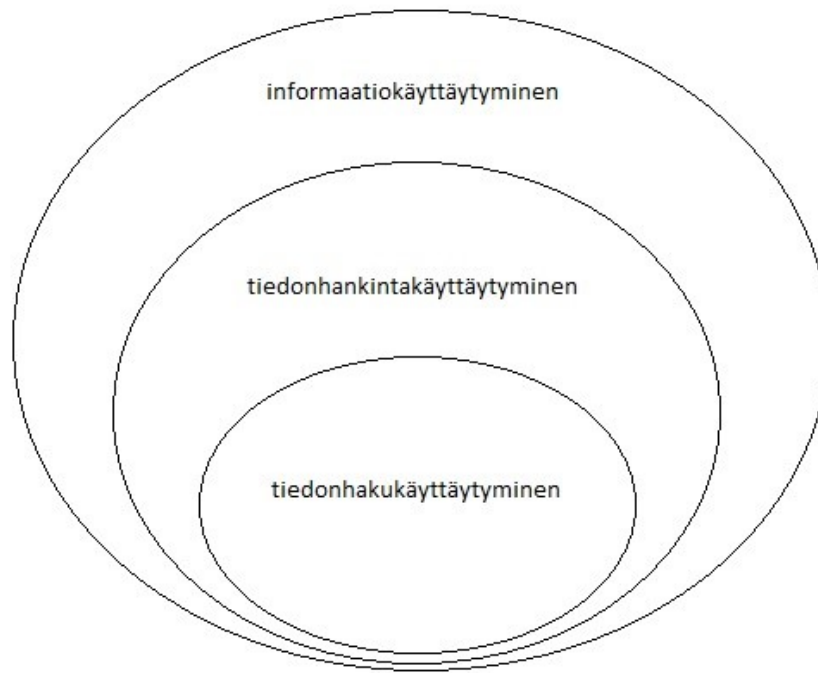
2 INFORMAATIOKÄYTTÄYTYMINEN

Tässä luvussa käsitellään informaatiotutkimuksen ja tiedonhankinnan teoreettista taustaa. Tiedonhankintaa ja siihen vaikuttavia tekijöitä voidaan havainnollistaa erilaisten mallien avulla. Luvussa esitellään muun muassa Kuhlthaun (1993) tiedonhankinnan prosessimalli sekä Wilsonin (1999) uudistettu informaatiokäyttäjymisen malli. Luvun lopuksi esitellään McKenzen (2003) informaatiokäytäntöjen malli, joka kuuluu arkielämän tiedonhankinnan käsitteen alle ja käsittelee tiedonhankinnan sosiaalista puolta. Informaatiokäytäntöjen malli toimii viitekehyyksenä tämän tutkimuksen tulosten analyysissa.

2.1 Tiedonhankinta

Informaatiokäyttäjymisen käsitteen määrittely on ollut ongelmallista, ja vakiintuneesta termistä on kiistelty (Haasio & Savolainen 2004, 36). Wilson määrittelee informaatiokäyttäjymisen sellaisiksi toiminnoiksi, jotka käsittävät tiedontarpeen tunnistamisen, tiedonhankinnan tämän tarpeen täyttämiseksi sekä tiedon käytön tai siirron (Wilson 1999, 249). Informaatiokäyttäjyminen on yläkäsite, joka pitää sisällään tiedonhankintakäyttäjymisen, johon puolestaan sisältyy myös tiedonhakukäyttäjyminen (Haasio & Savolainen 2004, 37). Tätä suhdetta on kuvattu Wilsonin (1999) mallissa, kuviossa 1.

Wilsonin (1999) esittelemä malli (Kuvio 1) ilmentää informaatio-, tiedonhankinta- ja tiedonhakukäyttäjymisen välistä suhdetta. Mallissaan Wilson on kuvannut ne sisäkkäisinä alueina. Informaatiokäyttäjyminen on näistä alueista laajin ja se toimii ikään kuin kattokäsitteenä. Siihen sisältyy tiedonhankintakäyttäjyminen, joka keskittyy menetelmiin, joiden avulla ihmiset pääsevät tiedonlähteille. Tiedonhankintakäyttäjymiseen puolestaan sisältyy tiedonhakukäyttäjyminen, joka ilmentää toimintaa tiedonhakujärjestelmien tasolla. (Wilson 1999, 263.)

Kuvio 1. Informaatiokäyttäytymisen, tiedonhankintakäyttäytymisen ja tiedonhakukäyttäytymisen suhde (Wilson 1999, 263).

Tiedonhankinta alkaa useissa määritelmissä tiedontarpeesta ja sen tunnistamisesta. Tiedontarpeen määritelmiä on monenlaisia. Yleistäen tiedontarve voidaan nähdä erilaisina tekijöinä, jotka ohjaavat yksilöä tai ryhmää hakeutumaan tiedonlähteille ja etsimään lisää informaatiota (Haasio & Savolainen 2004, 27). Tiedontarpeen voi myös määritellä yksilön huomioksi siitä, että jonkin tietyn tavoitteen saavuttamiseksi yksilön oma tietämys ei ole riittävä, joten tietoa on hankittava lisää (Case & Given 2016, 6). Tiedontarpeiden syntyyn vaikuttavat yksilön sisäisten tekijöiden lisäksi sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät, kuten esimerkiksi arvot ja normit (Savolainen 2010, 85-86).

Tiedontarpeen tunnistamisesta seuraa tiedonlähteille tai tiedonhankintakanaville hakeutumista tiedon löytämiseksi (Savolainen 2010, 91). Haasion ja Savolaisen (2004) mukaan tiedonlähde voidaan käsittää dokumentiksi, johon informaation sisältö on tallennettu. Tiedonlähteet voivat olla painettuja tai elektronisia lähteitä. Myös ihmiset voivat olla tiedonlähteitä. Tiedonhankinnan kanavaksi

puolestaan voidaan määritellä jokin taho, jonka kautta voidaan päästä tiedonlähteille. Tällainen tiedonhankintakanava voi olla esimerkiksi kirjasto, yksityinen henkilö tai internetin hakukone. (Haasio & Savolainen 2004, 19-20.)

Tiedonhankinta voidaan määritellä tietoisesti toiminnaksi, jolla pyritään vastaamaan tiedontarpeeseen tai täyttämään aukko omassa tietämyksessä (Case & Given 2016, 6). Suppeassa merkityksessä tiedonhankinta voidaan käsittää tiedonlähteille hakeutumiseksi ja hankittuihin dokumentteihin lähemmin tutustumiseksi. Laajemmassa merkityksessään tiedonhankintaa määrittävät myös hankittujen dokumenttien relevanssin arviointi sekä mahdollisuus siihen, että informaatiota voidaan saada myös sattumalta. (Haasio & Savolainen 2004, 28.) Kaikki tiedonhankinnan käsitteen alle lukeutuva toiminta ei näin ollen ole suunniteltua ja tarkoituksellista. Aktiivisen ja tarkoituksellisen hankinnan lisäksi on Casen ja Givenin (2016) mukaan mahdollista, että ihmiset tietoisesti pidättäytyvät jonkinlaisen tiedon hankinnasta. Sattumalta saatua tietoa voi olla esimerkiksi uutisissa kohdattu asia tai sosiaalisen median syötteessä vastaan tuleva informaatio, josta yksilö kiinnostuu. (Case & Given 2016, 7.) Tiedonhankinta voi myös olla passiivista siten, että henkilö on sattumalta joskus saanut tietoa, mutta muistaa tiedon vasta myöhemmin tilanteessa, jossa sitä voidaan käyttää (Savolainen 1993, 28).

Tiedonhankinta määritellään usein sykliseksi prosessiksi. Tämä tarkoittaa sitä, että tiedonhankintaprosessin eri vaiheissa saattaa ilmaantua uusia tiedontarpeita, joiden tyydyttämiseksi etsitään jälleen uusia tiedonlähteitä. Tiedonhankintaprosessiin vaikuttavat aina tiedon etsijän omat ennakkokäsitykset käsillä olevasta asiasta. Näin ollen tiedonhankinta ei koskaan lähde täysin tyhjästä tilanteesta liikkeelle. (Savolainen 2010, 91-93.)

Tiedon tarpeet, hankinta ja käyttö voidaan jakaa ongelmalähtöiseen eli praktiseen ja orientoivaan tiedonhankintaan. Ongelmalähtöinen tiedonhankinta keskittyy tietyn tehtävän tai ongelman ratkaisemiseen. Ongelman, jota tiedonhankinnan avulla pyritään ratkaisemaan, laajuus vaihtelee. Se voi olla vain lyhyt faktan tarkistaminen tiedonlähteestä tai vaihtoehtoisesti se voi jatkua jopa vuosien ajan esimerkiksi väitöskirjan tekemistä varten aineiston hankkimisen myötä. Orientoiva tiedonhankinta

puolestaan liittyy yleiseen mielenkiintoon jotakin asiaa kohtaan, kuten esimerkiksi uutisten seuraamiseen. Sen voidaan nähdä liittyvän esimerkiksi harrastukseen. Orientoiva tiedonhankinta ei siis ole niin suunnitelmallista kuin praktinen tiedonhankinta, ja sen sisältö voi vaihdella mielenkiinnonkohteiden mukaan. (Savolainen 2010, 81.)

Internetin tuomat mahdollisuudet ovat muuttaneet tiedonhankintaa oleellisesti. Kuka tahansa voi tuottaa sisältöä internetiin, ja verkkoon pääsee hyvin helposti. Tietoverkkoliikenteen nopeus ja erilaiset tiedonhakukanavat tuovat informaation helposti saataville. Internetistä hankittavaan informaatioon on kuitenkin suhtauduttava kriittisesti, koska tiedon alkuperää ja todenmukaisuutta on haastavaa todentaa. (Haasio & Savolainen 2004, 134-136.)

Tiedonhankinnasta on muodostettu useita malleja, joiden avulla halutaan yksinkertaistaa ja havainnollistaa tiedonhankinnan kulkua ja siihen vaikuttavia tekijöitä (Wilson 1999, 249). Tiedonhankintaa prosessinomaisena jatkumona kuvaa erityisesti Kuhlthaun (1993) laatima tiedonhankinnan prosessimalli, joka on esitetty kuviossa 2.

Tiedonhankinnan prosessi lähtee Kuhlthaun mallin mukaan liikkeelle epävarmuuden tilasta. ”Epävarmuuden periaate”, kuten Kuhlthau sitä kutsuu, selittää tiedonhankinnan konstruktivistista luonnetta. Tämä tarkoittaa sitä, että yksilö rakentaa oman tietämyksensä perustalle lisää ymmärrystä. Tiedonhankintaa voidaan kuvata matkana epävarmuudesta ymmärrykseen. (Kuhlthau 1993, 339-340.)

	aloitus	aiheen valinta	tutkiskelu	muotoilu	informaation kerääminen	esittäminen
<i>tunteet</i>	epä- varmuus	toiveikkaus	hämmennys, turhautuminen, epäily	selkeys	päämäärä- tietoisuus, luottavaisuus	tyytyväisyys tai pettymys
<i>ajatukset</i>		suurpiirteinen ----->		tarkentunut	----->	----->
<i>toiminta</i>					----->	

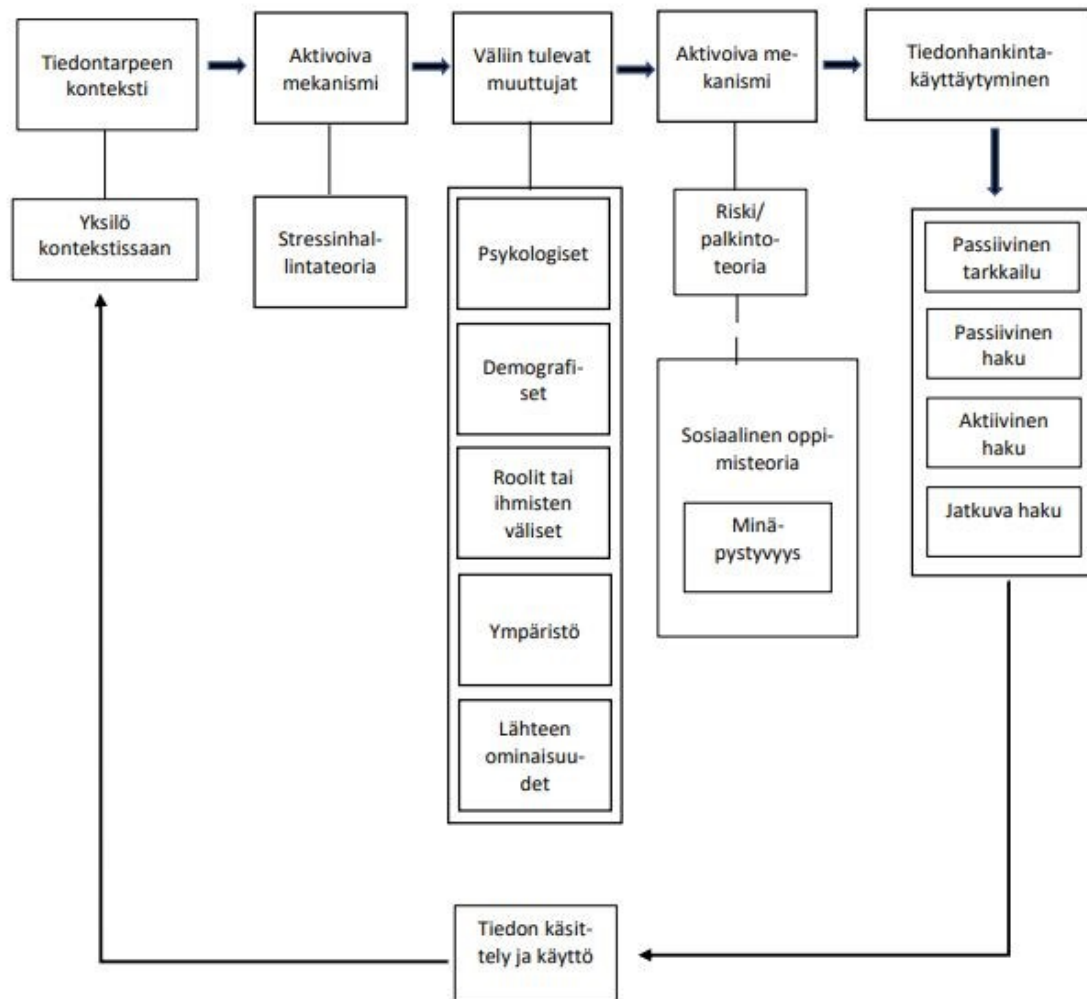
Kuvio 2. Tiedonhankinnan prosessimalli (Kuhlthau 1993, 343).

Tiedonhankintaprosessi koostuu Kuhlthaun mallin mukaan kuudesta vaiheesta, joihin vaikuttavat myös yksilön tunteet ja ajatukset. Tiedonhankintaprosessin *aloitusvaiheessa* yksilö tunnistaa tiedontarpeen. Tällöin hänen ajatuksensa ovat vielä suurpiirteisiä, ja hän tuntee epävarmuutta edessä olevasta tehtävästä. *Aiheen valinnan* myötä yksilöstä tulee toiveikkaampi, kun suunnitelmat tiedonhankinnan toteuttamiseksi selkiytyvät ja taustatiedon hankinta aloitetaan. *Tutkiskeluvaiheessa* yksilö hankkii lisää informaatiota voidakseen laajentaa omaa ymmärrystään käsillä olevasta aiheesta. Tämä vaihe on Kuhlthaun mukaan useimmiten prosessin haastavin, ja sen aikana yksilö tuntee hämmennystä, turhautumista ja epäilyä. Yksilön on kyettävä ilmaisemaan tarkasti, mitä tietoa on hakemassa, jotta hakukoneen kanssa kommunikointi onnistuu. (Kuhlthau 1993, 342-343.)

Kuhlthaun mallin neljäs vaihe on *muotoilu*, jonka edetessä yksilön epävarmuuden tunteet vähenevät ja itsevarmuus tehtävän saattamiseksi loppuun alkaa kasvaa. Ajatukset selkiytyvät. *Informaation keräämisen* vaiheessa yksilön on mahdollista hankkia tehtävän kannalta olennaista tietoa, kun tiedontarpeen tarkka määrittely on tehty. Yksilön kiinnostus projektia kohtaan syvenee, minkä seurauksena itsevarmuus jatkaa kasvamistaan ja epävarmuuden tunteet laantuvat. Kuudes eli prosessin viimeinen vaihe on tulosten *esittämisen* vaihe. Tiedonhankintaprosessin lopputuloksesta riippuen yksilö on joko tyytyväinen tai pettynyt tulokseen. Prosessin

lopuksi tiedonhankkijalla tulisi olla syventynyt omakohtainen ymmärrys käsillä olleesta ongelmasta. (Kuhlthau 1993, 343-344.)

Tiedonhankintaan vaikuttavat myös erilaiset aktivoivat mekanismit. Näitä muilta tieteenaloilta omaksuttuja aktivoivia mekanismeja on esitelty Wilsonin (1999) uudistetussa informaatiokäyttäjymisen mallissa, joka on esitetty kuviossa 3.

Kuvio 3. Wilsonin uudistettu informaatiokäyttäjymisen malli (Wilson 1999, 257).

Yhtenä tiedonhankintaan aktivoivana mekanismina mallissa on esitetty stressinhallintateoria, joka Wilsonin mukaan selittää sitä, miksi jotkut tiedontarpeet eivät välttämättä herätä tiedonhankintakäyttäytymistä lainkaan. Riskin ja palkkion teoria

puolestaan selittää sitä, miten joitakin tiedonlähteitä suositaan enemmän kuin toisia. Sosiaalinen oppimisteoria yhdessä minäpystyvyyden käsitteen kanssa selittää sitä, kuinka yksilö uskoo kykenevänsä toteuttamaan tiedonhankintaprosessin. (Wilson 1999, 256-257.)

Wilsonin uudistetussa mallissa tiedonhankintaan vaikuttavina tekijöinä ovat myös erilaiset väliin tulevat muuttujat. Ne voivat olla joko tiedonhankintaa estäviä tai edistäviä tekijöitä. Väliin tulevat muuttujat voivat olla psykologisia tai demografisia tekijöitä, rooleihin tai ihmisten väliseen toimintaan liittyviä tekijöitä sekä ympäristöön tai tiedonlähteen ominaisuuksiin liittyviä tekijöitä. (Wilson 1999, 256.)

Casen ja Givenin (2016) mukaan Wilsonin uudistetussa mallissa esitellyt psykologiset tekijät voivat viitata esimerkiksi yksilön yleiseen uteliaisuuteen. Demografiset tekijät puolestaan voivat viitata esimerkiksi ikään tai koulutustasoon. Yksilön sosiaalinen rooli vaikuttaa myös tiedonhankintaan, millä tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi toimitusjohtajan roolissa suoritettu tiedonhankinta eroaa äidin roolissa suoritetusta tiedonhankinnasta. Ympäristöön liittyvillä tekijöillä voidaan viitata niihin resursseihin, joita tiedonhankintaan on käytettävissä. Lähteen ominaisuuksiin liittyviä tekijöitä voivat olla esimerkiksi lähteiden saatavuus ja luotettavuus. (Case & Given 2016, 163.)

Wilsonin uudistetussa informaatiokäyttäytymisen mallissa huomioidaan myös tiedonhankintakäyttäytymisen eri tavat, joita ovat passiivinen tarkkailu, passiivinen haku, aktiivinen haku ja jatkuva haku. Mallin alaosassa mainittu tiedon käsittely ja käyttö on olennainen osa palautesilmukkaa, jonka avulla voidaan määritellä, onko tiedontarpeisiin kyetty vastaamaan. (Wilson 1999, 256.)

2.2 Arkielämän tiedonhankinta ja informaatiokäytäntöjen malli

Tiedonhankintatutkimuksessa on mahdollista tehdä jako ammatillisten ja ei-ammattillisten tiedontarpeiden, -hankinnan ja -käytön välillä. Ammatillisia tiedontarpeita voivat olla päivittäisiin työtehtäviin tai opiskeluun liittyvät tarpeet. Ei-ammattillisia

tiedontarpeita taas kohdataan esimerkiksi vapaa-ajalla harrastuksissa tai muissa työn ulkopuolella tapahtuvissa tilanteissa. (Haasio & Savolainen 2004, 21.) Tässä tutkimuksessa keskitytään ei-ammattilliseen eli arkielämän tiedonhankintaan.

Jako ammattilliseen ja ei-ammattilliseen tiedonhankintaan ei kuitenkaan ole tarkka, vaan ne voivat myös punoutua toisiinsa (Savolainen 1993, 22). Esimerkiksi Niemelä (2006) tutki väitöskirjassaan ikääntyneiden informaatiokäyttäytymistä lapsuuden kokemuksista eläkkeelle siirtymiseen asti. Tutkimuksestaan hän rajasi pois työtehtävät. Niemelän tutkimuksessa rajanvedon tekeminen ammattillisen ja ei-ammattillisen tiedonhankinnan välillä oli haastavaa, sillä eläkeikäisillä ihmisillä saattoi vielä työuran jälkeen olla ammattilliseen toimintaan liittyviä mielenkiinnon kohteita. (Niemelä 2006, 30.)

Tiedonhankinnan ohella puhutaan myös informaatiokäytännöistä. Savolaisen (2008) mukaan informaatiokäytännöt voidaan käsittää joukoksi sosiaalisesti ja kulttuurisesti vakiintuneita tapoja tunnistaa, hankkia, käyttää ja jakaa informaatiota. Informaatiokäytännöt ovat usein tavanomaisia ja niitä on löydettävissä sekä työhön liittyvissä tilanteissa että myös muissa yhteyksissä. Informaatiokäytännöt muodostuvat sosiaalisesti, ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. (Savolainen 2008, 2-4.)

Arkielämän informaatiokäytännöille on Savolaisen (2008) mukaan tyypillistä se, että ihmiset harvoin ajattelevat niitä tarkemmin. Informaation hankkimista, käsittelemistä tai käyttöä ei usein mielletä erillisenä asiana käsillä olevasta tehtävästä. Informaatiokäytännöt ovat sulautuneet arkipäivän konteksteihin, mikä tekee niistä eräällä tapaa näkymättömiä. (Savolainen 2008, 3.) Yksi arkielämän tiedonhankintaan sovellettavissa olevista malleista on McKenzien (2003) kehittämä informaatiokäytäntöjen malli, joka on esitetty kuviossa 4.

Yksilö kontekstissaan

Tapa ↓	Vaihe →	Yhteydenotto	Vuorovaikutus
Aktiivinen etsintä		Aktiivinen hakeutuminen tiedonlähteille	Ennalta suunniteltujen kysymysten esittäminen
Aktiivinen seuranta		Tiedonlähteiden tunnistaminen ja ympäristön seuraaminen	Kysymismahdollisuuden tunnistaminen, aktiivinen havainnointi/kuuntelu
Kohdentumaton havainnointi		Satunnainen tiedonlähteen kohtaaminen ennakoimattomassa tilanteessa	Havainnointi tai ohimennen kuuleminen ennakoimattomassa tilanteessa, tuttavien kanssa juttelu
Informaation saaminen toisen henkilön kautta		Yksilö tunnistetaan tiedonhankkijaksi, ohjataan toisen henkilön toimesta tiedonlähteelle	Tieto saadaan suullisesta lähteestä

Informaatiokäytäntöjä voidaan hyödyntää vaihtoehtoisesti viestinnän esteitä kohdattaessa

Kuvio 4. Informaatiokäytäntöjen malli (McKenzie 2003, 26).

Malli pohjautuu McKenziin tutkimukseen kaksosia odottavien äitien tiedonhankinnasta. Mallissa erotetaan sekä informaatiokäytäntöjen tavat että niiden vaiheet. Vaihteita on kaksi. Ensimmäinen yksilö ottaa yhteyden tiedonlähteisiin ja kanaviin, minkä jälkeen hän on vuorovaikutuksessa lähteiden kanssa. Tiedonhankinnan tapoja mallissa on neljä. *Aktiivisen etsinnän* tapa on näistä suoraviivaisin. Se edustaa suunnitelmallista tiedonhankintaa, jossa yksilö hakeutuu aktiivisesti tiedonlähteille, minkä jälkeen hän esittää näille usein etukäteen valmisteltuja kysymyksiä. *Aktiivisen seurannan* tapa ei ole yhtä suunnitelmallinen kuin aktiivinen etsintä. Siinä yksilö seuraa

informaatioympäristöään ja tunnistaa sieltä potentiaalisesti hyödyllisiä lähteitä sekä havainnoi tilanteita, joissa voi esittää lähteille kysymyksiä. *Kohdentumaton havainnointi* tarkoittaa sitä, että yksilö törmää tiedonlähteisiin sattumalta. Informaatiota voidaan kohdata tuttavien kanssa juttelun yhteydessä tai päivän sanomalehteä luettaessa. Tietoa voidaan saada myös *toisen henkilön hankkimana*, jolloin yksilö esimerkiksi kuulee toiselta henkilöltä jostakin häntä kiinnostavasta asiasta. (McKenzie 2003, 26-28.)

Yksi esimerkki arkielämän tiedonhankinnan tutkimuksesta on Prigodan ja McKenzién (2007) tutkimus, jossa seurattiin kanadalaisessa yleisessä kirjastossa viikoittain kokoontuvaa neulomisryhmää ja selvitettiin ryhmän sisäisiä informaatiokäytäntöjä. Ryhmän jäsenet koostuivat n. 30-80 -vuotiaista naisista, ja tapaamisissa oli läsnä korkeintaan 20 neulojaa kerrallaan.

Prigodan ja McKenzién (2007) tutkimuksen neulomisryhmässä oli eritasoisia neulojia. Ryhmän kokeneemmat jäsenet toimivat ikään kuin asiantuntijan ominaisuudessa tiedonlähteinä niille jäsenille, joilla oli vähemmän kokemusta neulomisesta. Neuvoja kysyttiin ja jaettiin esimerkiksi neulomiskuvioihin, -materiaaleihin ja -tekniikoihin liittyen. Keskustelu ei kuitenkaan pyörinyt ainoastaan neulomisaktiiviteetin ympärillä. Ryhmässä keskusteltiin laajasti muistakin aiheista, kuten esimerkiksi terveydestä, kirjallisuudesta, perheestä ja ajankohtaisista tapahtumista. Neulomisen aktiviteettina pysyi oheistoimintana kaikenlaisen keskustelun lomassa neulojan tason ja keskittymiskyvyn mukaan.

Prigodan ja McKenzién (2007) tutkimuksen neulomisryhmän kokoontumistilana toimi kanadalaisen yleisen kirjaston yksikön tarjoama huone. Kokoontumistilan sijainnilla oli lähtökohtaisesti jonkinlainen vaikutus siihen, millaisia ihmisiä ryhmään tuli osallistumaan ja millaisia arvoja ryhmä edusti. Useat ryhmän jäsenistä olivat kuulleet ryhmän kokoontumisesta joko kirjaston uutiskirjeestä tai kirjaston henkilökunnan kertomana. Vaikka jotkut ryhmän jäsenistä eivät halunneet jakaa henkilökohtaisia asioitaan keskusteluissa, heidän jakamansa informaatio oli kuitenkin merkityksellistä ja tärkeää. Ryhmässä oli mahdollista kokea yhteisöllisyyttä jäsenten omilla ehdoilla.

3 VAPAAEHTOINEN LAPSETTOMUUS JA VERTAISTUKI

Tässä luvussa käsitellään vapaaehtoista lapsettomuutta ilmiönä sekä esitellään aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja aiempaa tutkimusta. Suomalainen tutkimus on tähän asti painottunut opinnäytetöihin. Useimmiten tutkimus on kohdistunut vapaaehtoisen lapsettomuuden taustalla oleviin syihin.

Luvussa käsitellään myös vertaistukea sosiaalisessa mediassa ja siitä tehtyjä tutkimuksia. Vertaistuen antaminen ja saaminen on muuttanut muotoaan sosiaalisen median myötä. Ihmiset löytävät kaltaisiaan helpommin, ja verkkoyhteyden kautta keskusteleminen on mahdollista vuorokaudenajasta tai maantieteellisestä sijainnista riippumatta. Luvun lopussa esitetään yhteenveto sekä informaatiokäyttäytymistä että vapaaehtoista lapsettomuutta ja vertaistukea koskevasta kirjallisuuskatsauksesta.

3.1 Vapaaehtoinen lapsettomuus kirjallisuudessa

Lastenhankintaa pidetään tavallisena elämään kuuluvana askeleena, eräänlaisena normina, jonka mukaan elämänsä etenee. Tästä normista tietoisesti poikkeaminen saattaa aiheuttaa hämmennystä muissa ihmisissä. Normeista poikkeamista on tutkinut esimerkiksi Mäkinen (2008), jonka väitöskirja keskittyi ”yksineläjänaisiin” eli puolisoittomiin ja lapsettomiin naisiin. Mäkinen korostaa normien merkitystä siinä, että norminmukaisesti eletessä – eli hankittaessa heterosuhteeseen puoliso ja lapsia – normeihin ei kiinnitetä huomiota, mutta niistä poikettaessa tilanne muuttuu. Yksilöä määritellään normien mukaisten asioiden kautta. Perheellisyys ja siihen liittyvät odotukset ovat läsnä kaikkien naisten elämässä, ja näin ollen yksineläjänaiset määrittyvät perheen puuttumisen kautta. (Mäkinen 2008, 17-18.) Vaikka naisen asemassa on tapahtunut muutoksia menneinä vuosikymmeninä, ”hyväksyttävä” nainen mielletään edelleen puolisona ja äitinä (Mäkinen 2008, 243). Nainen ei näin ollen Mäkisen mukaan määrity oman itsensä kautta yksilönä, vaan aina suhteessa toiseen tai toisiin.

Viime vuosina vapaaehtoista lapsettomuutta on alettu käsitellä myös suomalaisessa kirjallisuudessa. Esimerkiksi Malatyn (2018) kirjassa *Ei äitimateriaalia* on haastateltu useita naisia, jotka määrittelevät itsensä vapaaehtoisesti lapsettomiksi. Haastateltujen joukossa on ihmisiä erilaisine tarinoineen vapaaehtoisen lapsettomuuden valintaan liittyen. Malatyn (2018, 8) mukaan moni vapaaehtoisesti lapseton nainen elää ”kaapissa” valintansa vuoksi.

Myös Maksimaisen (2019) kirjassa *Vauvattomuusbuumi - Kun me lakkasimme lisääntymästä* paneudutaan vapaaehtoiseen lapsettomuuteen. Kirjassa pohditaan muun muassa lapsettomuuteen liittyviä erityiskysymyksiä, kuten sterilisaation saamisen vaikeutta, lisääntymiseen painostamista sekä hyvää lapsetonta vanhuutta (Maksimainen 2019, 16).

Maksimainen käsittelee samaa puutteen kautta määrittämisen näkökulmaa kuin Mäkinen (2008) tarttuessaan käsitteeseen *lapseton*, josta hän kirjoittaa seuraavasti:

Jo sana *lapseton* on kuvaava. Se antaa ymmärtää, että lapsettoman elämässä ammottaa lapsen tai parin kokoinen aukko. Aivan kuin lapsettomuus olisi asunnottomuuden tai rahattomuuden lailla jonkin elintärkeän puutetta. Se ei tietenkään ole totta. Useimmille lapseton elämä tarkoittaa tavallista arkea, johon kuuluu putkiremontteja, kuntosalikortteja ja kohonneita kolesteroliarvoja. Lapsettomat eivät ole ensisijaisesti lapsettomia. He ovat matemaatikkoja, koiraihmissiä, himourheilijoita, ystäviä, tätejä ja setiä, jotka eivät mieti tavallisena maanantaina lapsia tai niiden puutetta vaan sitä, että pitää muistaa ostaa vessapaperia. Me tiedämme tästä kaikesta vähän, koska lapsettomuudesta puhutaan lapsiperhekeskeisestä näkökulmasta. Aikuisten lapsettomien arki ei näy missään, ja se on ongelma. (Maksimainen 2019, 10.)

Maksimaisen mukaan yhteiskunnallinen keskustelu vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyen on negatiivisesti sävyttynyttä, ja laskevat syntyvyysluvut kielivät median uutisoinnin perusteella lähes kansallisesta hätätilasta. Syntyvyyden näkyvän laskun myötä lapsettomuutta ei enää nähdä yksityisasiana, vaan sitä

kommentoidaan ulkopuolelta julkisesti. (Maksimainen 2019, 11-12.) Julkinen kommentointi on Suomessa tullut esiin muun muassa ”synnytystalkoisiin” kehottamisena (Pelkonen 2017).

Vapaaehtoisen lapsettomuuden lisäksi viime vuosien aikana suomalaisessa kirjallisuudessa on käsitelty perhekäsitystä ja sen muutosta. Hoolin ja Niemisen (2019) kirjassa *Aikuisten perhe - Miksi valitsemme lapsettomuuden?* kirjoittajat pohtivat omaa vapaaehtoista lapsettomuuttaan sekä yleisesti perhekäsityksen muuttumista. Kirjassa pohditaan ympäristön vaikutusta lapsenhankintaan sekä merkityksellisyyden kokemista elämässä ilman lapsia. Kirjaa varten on haastateltu kymmentä vapaaehtoisesti lapsetonta henkilöä tai pariskuntaa. Hooli ja Nieminen (2019, 26) ehdottavatkin, että perheistä, joissa ei ole lapsia, tulisi puhua *aikuisten perheinä*. Näin olen jokainen voi itse määritellä, keitä omaan perheeseensä haluaa laskea kuuluvaksi. Perheen ajattelun olevan subjektiivinen käsite, millä tarkoitetaan sitä, että jokainen yksilö määrittelee sen oman itsensä kautta.

3.2 Vapaaehtoinen lapsettomuus aiemmassa tutkimuksessa

Väestöliiton toteuttamissa Perhebarometri-tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota syntyvyyden alenemiseen. Myös valittu lapsettomuus on huomioitu näissä tutkimuksissa. Esimerkiksi vuoden 2015 Perhebarometrin mukaan suomalaisten ihanteellinen perhekoko on alentunut aiempiin vuosiin verrattuna. Lapsilukuihanteita tutkittaessa on huomattu, että lapsettomuus tai korkeintaan yhden lapsen ihanne on yleistynyt. Lapsettomuutta piti ihanteenaan lähes 15 prosenttia tutkimukseen osallistuneista. (Miettinen 2015, 23-24.)

Rotkirchin, Tammissalon, Miettisen ja Bergin (2017) mukaan vuoden 2017 Perhebarometri-tutkimuksen keskiössä oli lastenhankinnan lykkääminen ja sen taustalla olevat tekijät. Vaikka edellisessä Perhebarometrissä (2015) oli ollut nähtävissä aiempaa selvempi lapsettomuuden ihanne, tässä tutkimuksessa ei näkynyt merkkejä siitä. Fokusryhmähaastattelussa tuli ilmi ennemminkin valitun lapsettomuuden paheksumista. Tuloksissa oli kuitenkin nähtävissä epävarmuutta

tulevaisuudesta, sillä lapsiperheistä muodostetut mielikuvat vaihtelivat realistisista inhorealistisiin. Vanhemmuus nähtiin sekä kiehtovana että kamalana. (Rotkirch ym. 2017, 47-48.)

Vapaaehtoista lapsettomuutta on tutkittu Suomessa myös opinnäytetöissä. Pro gradu -tutkielmissa aihetta on käsitelty eri tieteenaloilla viime vuosikymmeninä, esimerkiksi kasvatustieteissä, sosiologiassa, yhteiskuntatieteissä ja kulttuurintutkimuksen alalla.

Kerttulan (2017) pro gradu -tutkielmassa tutkimuskohteena olivat perustelut vapaaehtoisesti lapsettoman elämän valinnalle sekä se, miten suomalaisten arvot, asenteet ja maailmankuva ovat muuttuneet ajan kuluessa. Kuivalainen (2014) tutki pro gradu -tutkielmassaan syitä ja motiiveja vapaaehtoisen lapsettomuuden taustalla sekä vapaaehtoisen lapsettomuuden mahdollisia seurauksia sosiaalisessa elämässä. Myös Kärmeniemen (2020) pro gradu -tutkielman aiheena olivat vapaaehtoisesti lapsettomien naisten kokemukset vapaaehtoisesta lapsettomuudesta sekä syyt valinnan taustalla. Kärmeniemen tutkimuksessa korostui haastateltujen naisten omannäköisen elämän ehtojen vaaliminen sekä vapauden ja lemmikkieläimien erityinen asema.

Jouhkimo ja Kokki (2000) tutkivat pro gradu -tutkielmassaan vapaaehtoisesti lapsettomia perheitä ja heidän elämänpolitiikkaansa sekä sitä, kuinka vapaaehtoinen lapsettomuus heijastuu avioparien muuhun elämään. Tutkimuskohteena oli myös se, kuinka vapaaehtoisesti lapsettomat avioparit sijoittavat itsensä erilaisten perhemuotojen joukkoon.

Salon (2001) pro gradu -tutkielmassa keskityttiin vapaaehtoisesti lapsettomien naisten kokemuksiin elämästään Suomessa. Tutkimuksessaan Salo selvitti, miten ja miksi naiset ovat päätyneet valitsemaan lapsettomuuden, miten valinta on vaikuttanut heidän elämäänsä ja millaisia normalisointipyrkimyksiä he ovat kokeneet lapsettomuusvalintansa vuoksi.

Autio (2018) tutki pro gradu -tutkielmassaan vapaaehtoisesti lapsettomien tarinoita sekä lapsen ja vanhemman kategorisoitumista näissä tarinoissa. Tarinoissa korostuivat muun muassa vapaus elää omannäköistä elämää, lapsenhankinnan normien kritisointi ja maapallon hyvinvointi. Kaikissa Aution tarinatyypeissä lapsiin ja vanhemmuuteen liittyi kielteisiä merkityksiä.

Jämsän (2020) pro gradu -tutkielmassa aiheena oli vapaaehtoisesti lapsettomien naisten ja miesten kokemukset. Tarkemmin Jämsä tutki muun muassa lapsettomuuspäätöksen muodostamista, vapaaehtoista lapsettomuutta yhteiskunnallisena kysymyksenä ja sen seurauksia sosiaalisissa suhteissa sekä lapsettomien mielikuvia vanhemmuudesta. Jämsän mukaan lapsettomuuden valinnan taustalla olevat syyt painottuivat miehillä enemmän ekologisiin ja eettisiin syihin, kun taas naisilla korostui oman ruumiillisuuden vaikutus päätökseen sekä haluttomuus äidin roolia kohtaan.

Partasen (2018) pro gradu -tutkielmassa selvitettiin lapsettomien motiiveja olla tekemättä lapsia. Tämän lisäksi Partasen kiinnostuksen kohteena olivat mahdolliset yhteiskunnan ja perhepolitiikan muutokset, joilla lastentekoon voitaisiin kannustaa. Lapsen hankintaa lykkävillä pareilla merkittävin syy lapsettomuuteen oli epäsopeva elämäntilanne ja toimeentuloon liittyvät haasteet. Vapaaehtoisesti lapsettomilla pareilla lapsettomuuden taustalla oli huoli maapallon tilasta sekä tunne siitä, että vanhemmuus ei ole heitä varten. Perhepolitiikka koettiin vanhanaikaiseksi, sillä se ei huomioi esimerkiksi yksinhuoltajia tai sateenkaariperheitä.

Väkeväinen (2019) selvitti pro gradu -tutkielmassaan vapaaehtoisen lapsettomuuden ja sterilisaation merkitystä yksilöille. Sterilisaatiotoimenpidettä kuvattiin sinetinä lapsettomalle elämälle sekä tärkeänä ehkäisyvaihtoehtona. Vaikka sterilisaatioprosessi oli sujunut monella hyvin, Väkeväisen päätelmä on, että lapsettomien henkilöiden sterilisaatio herättää edelleen kysymyksiä, ja että terveydenhuoltojärjestelmässä on edelleen jonkin verran kielteistä asennetta lapsettomien sterilisaatiota kohtaan.

Kuten edellä mainituissa pro gradu -tutkielmissa, myös kansainvälisissä tutkimuksissa mielenkiinnon kohteena on ollut enimmäkseen vapaaehtoisen lapsettomuuden taustalla olevat syyt. Esimerkiksi Settle ja Brumley (2014) ovat tutkineet niitä syitä ja tapoja, joiden kautta naisten päätös vapaaehtoisesta lapsettomuudesta on syntynyt. Tutkimuksessaan he haastattelivat kahtakymmentä yhdysvaltalaisista vapaaehtoisesti lapsetonta heteronaista. Haastatellut keskittyivät siihen, mitä he ovat saaneet elämäänsä vapaaehtoisen lapsettomuuden valinnan myötä. Äitiys nähtiin taakkana ja sitä käsiteltiin sen negatiivisten puolien kautta. Haastateltujen päätös olla hankkimatta lapsia oli syntynyt usean eri osatekijän tuloksena.

Settle ja Brumley (2014) jakoivat naiset haastattelujen perusteella aktiivisiin ja passiivisiin päätöksentekijöihin. Aktiiviset päätöksentekijät olivat aina tienneet haluavansa jäädä lapsettomiksi, kun taas passiiviset päätöksentekijät kertoivat elämän sujuneen niin, että lapsia ei vain ollut tullut hankkineeksi. Jako aktiivisiin ja passiivisiin päätöksentekijöihin linkittyi sekä haastateltujen ikään että etnisyyteen. Etnisyyttä ilmensi tutkimuksessa se, että haastateltujen valkoisten naisten oli todennäköisesti ollut helpompaa ja sosiaalisesti hyväksyttävämpää tehdä päätös vapaaehtoisesta lapsettomuudesta, kun taas ei-valkoisten naisten elämänkulkuun usein liitettiin enemmän odotuksia äitiydestä. Näin ollen ei-valkoisen naisen oma henkilökohtainen oletus oli myös ympäröivän yhteisön odotusten myötä saattanut olla usein se, että lapsia hankitaan jossakin vaiheessa elämää.

Yhtenä syynä vapaaehtoisen lapsettomuuden valinnalle Settlen ja Brumleyn (2014) tutkimuksessa oli se, että haastatellut naiset eivät uskoneet olevansa kykeneviä yltämään sille tasolle, jolla yhteiskunnan ja muun sosiaalisen piirin odotukset ovat ”hyvästä äidistä”. Tämä todentaa Settlen ja Brumleyn mukaan äitiyden valtaa sosiaalisena konstruktiona.

Peterson ja Engwall (2016) ovat tutkineet ruotsalaisten vapaaehtoisesti lapsettomien naisten ja miesten suhtautumista lapsimyönteisessä yhteiskunnassa elämiseen. Tutkimuksessaan he selvittivät muun muassa sitä, miten vapaaehtoisesti lapsettomat kokevat lapsia hankkivien saamat valtionavustukset ja muut edut suhteessa itseensä. Lapsiperheitä tuetaan erilaisin valtionavustuksin, ja työelämässä on

esimerkiksi mahdollista saada erioikeuksia lapsien vuoksi. Muun muassa verojen maksaminen ei ollut haastateltujen mielestä ongelmallista, vaan esimerkiksi vanhuuden hoitoa varten verojen maksaminen koettiin mielekkääksi. Haastatellut olivat kuitenkin saaneet osakseen kritiikkiä lapsia hankkineilta. Heitä oli haukuttu yhteiskunnan "vapaamatkustajiksi", koska he eivät olleet hankkineet lapsia. Tämän väitteen haastatellut kumosivat toteamalla, että he hyödyttävät yhteiskuntaa muun muassa verojen maksamisella sekä toimimalla läheisten lasten kummeina ja tekemällä vapaaehtoistyötä. Haastatellut kritisivat joitakin vanhempia yhteiskunnan suomien avustuksien väärinkäytöstä, koska se sai haastatellut kokemaan itsensä hyväksikäytetyiksi veronmaksajina.

Petersonin ja Engwallin (2016) tutkimuksessa haastatellut toivat esiin myös esimerkiksi sen, että tietoinen valinta jättää lapset hankkimatta antaa mahdollisuuden tehdä muita valintoja elämässä. Esimerkiksi työ oli monelle tärkeä osa elämää. Vapaaehtoista lapsettomuutta perusteltiin erityisesti naisten osalta sillä, että työelämä kohtelee lisääntyneitä naisia usein epäreilusti. Esimerkiksi lapsen sairastuessa nainen on miestä useammin se, joka jää kotiin ja jonka ura kärsii vanhempainvapaiden ja muiden vastaavien tekijöiden vuoksi. Haastatellut eivät halunneet joutua tällaiseen tilanteeseen itse. Työelämään liittyen epäoikeudenmukaisuus korostui myös siinä, että lapsia hankkineita kollegoja tuetaan perheen ja työn yhteensovittamiseksi, kun taas haastatellut kokivat, että heidän harteilleen jää tämän vuoksi muiden tekemättömät työt. Vapaaehtoisesti lapsettomien työntekijöiden vapaa-aikaa ei koettu pidettävän yhtä tärkeänä kuin lapsia hankkineiden.

Myös laskeva syntyvyys nousi esiin Petersonin ja Engwallin (2016) tutkimuksessa. Haastatellut olivat huolissaan ylikansoitetusta maailmasta ja siksi lasten hankkimista kritisoitiin. Maahanmuutto sen sijaan oli haastateltujen mielestä hyvä asia. Oman kansallisuuden säilymisen ja jatkumisen lastenhankinnan perusteena haastatellut näkivät rasistisena ajatuksena.

Petersonin ja Engwallin (2019) toisessa tutkimuksessa keskityttiin äidillisten tunteiden puutteeseen. Peterson ja Engwall tutkivat vapaaehtoisesti lapsettomien ruotsalaisnaisten kokemuksia ja ajatuksia ihmisen ja eläimen välisestä

vuorovaikutuksesta. Aiemman tutkimuksensa (Peterson & Engwall 2016) haastateltuaineistosta Peterson ja Engwall olivat poimineet 15 naisen kertomukset lemmikeistä sekä ihmisen ja eläimen välisestä kiintymyssuhteesta. Haastatellut naiset toivat ilmi perinteisten äidillisten tunteiden puutteensa, ja kuinka he olivat muodostaneet kiintymyssiteitä seuraeläimiin. Tällaisia siteitä haastatellut naiset kuvasivat samankaltaisiksi tai jopa ehkä suuremmiksi kuin vanhempien ja lasten väliset kiintymyssuhteet.

Tutkimuksessaan Peterson ja Engwall (2019) käyttivät termiä ”peternal”. Termi juontuu englanninkielisestä *maternal*-sanasta (suomeksi ’äidillinen’). Sanan alku *pet* viittaa lemmikkieläimeen, eli termi kuvastaa äidillistä kiintymyssuhdetta lemmikkieläimeen. Haastatelluista naisista vain neljällä oli lemmikkieläin tai -eläimiä. Noin kolmannes haastatelluista halusi olla ”lemmikkivapaa” tai ”vapaaehtoisesti lemmikitön”, kuten vapaaehtoisessa lapsettomuudessa. Kuten vanhemmuus, myös vastuu lemmikeistä tuntui melkein kaikista haastatelluista naisista heidän vapautaan ja itsenäisyyttään rajoittavalta. Haastatellut naiset painottivat olevansa ”child-free” (suomeksi ’lapsivapaa’), ei ”childless” (suomeksi ’lapseton’). Näin he halusivat korostaa tekemäänsä tietoista valintaa. Sekä lapset että lemmikit estäisivät heitä olemasta spontaaneja, ja saisivat heidät tuntemaan olevansa ”loukussa” elämässään.

Durhamin (2008) tutkimuksessa selvitettiin, millä perusteilla vapaaehtoisen lapsettomuuden valinneet yhdysvaltalaiset pariskunnat kertoivat päätöksestään läheisilleen tai jättivät asian kertomatta. Tutkimuksen taustalla oli muun muassa vapaaehtoisesti lapsettomien kokema leimautuminen ja stigma.

Durhamin (2008) tutkimuksessa korostui vahva kulttuurinen normi, jonka mukaan heteroavioliitossa elävän pariskunnan odotetaan lisääntyvän. Syyllisyyden ja häpeän tunteet voivat tehdä päätöksestä läheisille kertomisen vaikeaksi. Uskonnolla oli suuri merkitys siinä, halusivatko vapaaehtoisesti lapsettomat pariskunnat kertoa päätöksestään läheisilleen. Esimerkiksi erään haastatellun anoppi oli käyttänyt uskontoa keinona painostaa pariskuntaa lastenhankintaan.

Naisten suurempi vastuu päätöksen paljastamisessa ja asian selittämisessä muille korostui Durhamin (2008) tutkimuksessa. Haastatellut naiset kertoivat saaneensa osakseen kritiikkiä nimenomaan toisilta naisilta lähipiirissään päätöksensä vuoksi. Haastatellut miehet eivät olleet juurikaan saaneet osakseen uteluita lastenhankinnasta. Tämä kertoo Durhamin mukaan siitä, että Yhdysvalloissa on edelleen vahvasti läsnä perinteiset sukupuoliroolit avioliitoissa, ja lisääntymisasiat ja lastenhoito nähdään suuresti naisten vastuualueena.

Riskien minimoiminen oli Durhamin (2008) tutkimuksessa myös tärkeä osa haastateltujen päätöksestä kertomisessa. Haastatellut valitsivat kertovansa päätöksensä sellaisille henkilöille, jotka todennäköisesti eivät reagoisi siihen negatiivisesti. Haastatellut kertoivat saaneensa läheisiltä perheenjäseniltä ja ystäviltä osakseen pettyymystä ja ajoittain vihaa, kun taas tuntemattomampien henkilöiden reaktiot olivat olleet lievempiä.

Shaw (2011) on tutkinut naisten kokemuksia matkalla kohti vapaaehtoista lapsettomuutta. Tutkimuksessa kävi ilmi, että vapaaehtoisesti lapsettomat ihmiset eivät ole karkeasti kategorisoitavissa, vaan joukkoon mahtuu niin monia elämäntarinoita kuin yksilöitäkin. Yksilön omat kokemukset muokkaavat suhtautumista vapaaehtoiseen lapsettomuuteen. Myös yhteiskunnallisella keskustelulla on vaikutus naisten kokemukseen vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Vaikka naisilla on nykyään mahdollisuus kouluttautua ja olla taloudellisesti itsenäisiä, yhteiskunta tuntuu odottavan uran lisäksi myös hyvää äitiyttä, ja äitiyttä arvostetaan enemmän kuin naisen muita mahdollisia rooleja elämässä.

Kokemukset omasta äidistä lapsuudessa vaikuttivat Shaw'n (2011) tutkimuksessa naisten omaan käytökseen sekä siihen, että he eivät itse halunneet ollenkaan äidiksi. Eräs haastatelluista oli joutunut toimimaan "äitinä" omalle äidilleen tämän mielen-terveysongelmien vuoksi. Yksi haastatelluista oli muodostanut lapsuudessa ja nuoruudessa idyllisen mielikuvan tulevaisuudestaan äitinä. Haastateltu oli ajatellut tekevänsä itsestään "sosiaalisesti hyväksytyt" kuvittelemalla itselleen satumaisen tulevaisuuden hyvänä äitinä, jonka elämä on ruusuista. Sosiaaliset odotukset olivat

siis vahvasti läsnä haastateltujen naisten elämässä. Kyse ei ollut pelkästään siitä, että pitäisi hankkia lapsia, vaan ”hyvän äitiyden” roolin kanssa kamppailtiin.

3.3 Vertaistuki

Sosiaalisessa mediassa keskusteluyhteisöt muodostuvat usein heikkojen siteiden perustalle (esim. Zigrone & Bronstein 2019). Heikoilla siteillä tarkoitetaan yksilön lähipiiriä laajemmalle ulottuvaa sosiaalista verkostoa, jonka avulla on mahdollista saavuttaa erilaisia ihmisiä ja erilaista informaatiota. Vahvoiksi siteiksi puolestaan kutsutaan läheisten ihmisten, esimerkiksi perheenjäsenten tai läheisten ystävien, kanssa muodostuneita suhteita. (Granovetter 1983, 202.)

Zigrone ja Bronsteinin (2019) mukaan verkkoympäristöt ovat luoneet uudenlaisen virtuaalisen sosiaalisen suhteen, joka perustuu jaetuille kokemuksille, tiedontarpeelle sekä sosiaaliselle tuelle ja empatialle. Verkkoyhteisöt tarjoavat moninaista, helposti saatavilla olevaa informaatiota, joka perustuu samanlaisten haasteiden kanssa painivien yksilöiden kokemuksille. Verkkoyhteisöt myös helpottavat sellaisten ajatusten jakamista, joihin liittyy häpeän tunnetta tai sosiaalista stigmaa. Heikkojen siteiden muodostama verkosto voi toimia tärkeänä moninaisen ja kokemuksellisen tiedon ja emotionaalisen tuen lähteenä, vähentäen stigmaa ja tarjoten yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Vertaistuen kokemus liittyy vahvasti heikkojen siteiden muodostamien yhteisöjen toimintaan. Vertaistuki voidaan Meadin ym. (2001) mukaan määritellä avun saamisen ja vastaanottamisen järjestelmäksi, joka perustuu vastavuoroiseen kunnioitukseen ja yhteisymmärrykseen. Vertaistuen ytimessä ovat empatian tunne ja jaettu kokemus, joiden avulla on mahdollista ymmärtää toisen ihmisen tilannetta. (Mead ym. 2001, 135.) Vertaistukea ja sen merkitystä on tutkittu paljon erityisesti terveyteen liittyvissä aiheissa.

Zigrone ja Bronsteinin (2019) tutkimus keskittyi heikkojen siteiden verkostoon ja vertaistuen kokemukseen sosiaalisessa mediassa. Tutkimuksessa haastateltiin

israelilaisen, tulehduksellisia suolistosairauksia sairastavien Facebook-ryhmän jäseniä. Haastatellut henkilöt kertoivat hakeneensa tietoa sairaudestaan itsenäisesti internetistä, koska he eivät olleet saaneet tarpeeksi tietoa diagnoosin antaneelta lääkäriltä. Facebook-ryhmän avulla heidän oli mahdollista saada kokonaisvaltaisempi kuva sairaudestaan keskustelemalla muiden samassa tilanteessa olevien ryhmän jäsenten kanssa. Verkkoyhteisön toiminnan hyväksi puoliksi haastatellut listasivat esimerkiksi sen, että se on lääkärin vastaanottoon verrattuna saatavilla ajasta ja paikasta riippumatta. Keskustelu verkkoyhteisön jäsenien kanssa koettiin hedelmällisemmäksi kuin perheenjäsenten tai ystävien kanssa keskustelu, koska verkkoyhteisön jäsenillä oli henkilökohtaista tietämystä ja omakohtaisia kokemuksia sairaudesta. Haastateltujen mukaan vain samasta sairaudesta kärsivien oli mahdollista ymmärtää toisiaan hyvin. Kokemusten jakaminen sai ryhmän jäsenet jakamaan henkilökohtaista informaatiota, erityisesti suljetussa ryhmässä, jossa vain ryhmän jäsenillä on pääsy keskusteluihin.

Naslund, Grande, Aschbrenner ja Elwyn (2014) tutkivat vakavista mielenterveysongelmista kärsivien kokemia vertaistukea sosiaalisessa mediassa. Tutkimusaineisto koostui YouTube-videoista ja niiden alle jätetyistä kommentteista. Tutkimuksessa tarkastellut videot olivat vakavista mielenterveysongelmista kärsivien yksityishenkilöiden tekemiä, ja niissä käsitellyt aiheita olivat esimerkiksi oireet, avun hankkimisen haasteet ja hyödyt, selviytymiskeinot päivittäisiin huolenaiheisiin liittyen sekä henkilökohtaiset tarinat tulevaisuudensuunnitelmista.

Videoiden kommentteista Naslund ym. (2014) löysivät neljä vertaistuen teemaa, jotka käsittelivät eristäytymisen tunteen minimointia ja toivon välittämistä, vertaisten kanssa keskustelun ja vastavuoroisuuden kautta saatavaa tukea, vakavan mielenterveysongelman tuomien haasteiden kanssa pärjäämistä arjessa sekä lääkitykseen ja avun hankkimiseen liittyvistä jaetuista kokemuksista oppimista. Kommentteissa esiintyvä vastavuoroinen keskustelu ilmensi dynaamista ja vastuullista mutta kuitenkin epämuodollista vertaistukea.

Naslundin ym. (2014) mukaan vertaistuki on kasvava ilmiö YouTubeissa. Käyttäjillä on itsellään valta valita osallisuutensa taso. He voivat päättää, ovatko he videoiden katsojia, kommentoijia, vai jopa omien henkilökohtaisten videoidensa julkaisijoita.

3.4 Yhteenveto

Vapaaehtoista lapsettomuutta on tutkittu useilla eri tieteenaloilla. Aiheesta on tehty myös useita pro gradu -tutkielmia. Tutkimukset ovat usein keskittyneet vapaaehtoisen lapsettomuuden taustalla oleviin syihin. Lisäksi joissakin tutkimuksissa (esim. Settle & Brumley 2014) on tutkittu vapaaehtoisesti lapsettomien naisten kokemuksia ”hyvästä äitiydestä” ja niistä sosiaalisista odotuksista, jotka äitiyteen ja naiseuteen liittyvät. Myös nämä tekijät ovat omalta osaltaan vaikuttaneet päätökseen vapaaehtoisesta lapsettomuudesta.

Koska tiedonhankintaa ei ole vapaaehtoisesti lapsettomien osalta tiedettävästi tutkittu aiemmin, tämän tutkimuksen tarkoitus on tuottaa perustietoa vapaaehtoisesti lapsettomien informaatiokäyttäytymisestä. Tutkimus keskittyy arkielämän tiedontarpeisiin ja -hankintaan. Aiemmin kuviossa 4 esitetty McKenzien (2003) informaatiokäytäntöjen malli esittelee tiedonhankinnan tapoja ja vaiheita. Malli toimii tässä tutkimuksessa viitekehyksenä, koska se huomioi tavoitteellisen tiedonhankinnan lisäksi myös tiedon saamisen sattumalta. Mallissa huomioidaan tiedonhankinnan sosiaalisuus eli se, että informaatiota hankitaan ja saadaan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Prigodan ja McKenzien (2007) tutkimus neulomisryhmästä ja sen sisäisestä vuorovaikutuksesta ilmentää erityisen hyvin informaatiokäytäntöjen sosiaalisuutta ja sitä, että tiedonhankinta ei ole aina tavoitteellista toimintaa.

Kuten esimerkiksi Zigronin ja Bronsteinin (2019) ja Naslundin ym. (2014) tutkimuksissa, myös tässä tutkimuksessa keskitytään sosiaalisessa mediassa saatavaan ja annettavaan vertaistukeen. Sosiaalisessa mediassa verkostojen heikoilla siteillä on suuri merkitys. Tällä tarkoitetaan sitä, että keskusteleminen tietyistä asioista on helpompaa sellaisten ihmisten kanssa, jotka eivät kuulu omaan lähipiiriin. Heikkojen siteiden avulla on mahdollista saada kokemusperäistä tietoa ja emotionaalista

tukea. Tässä tutkimuksessa selvitetään, esiintyykö vapaaehtoisesti lapsettomien sosiaalisen median ryhmissä samankaltaista heikkojen siteiden muodostamaa keskustelua ja vertaistuen kokemusta.

4 TUTKIMUSMENETELMÄT JA -AINEISTO

Tässä luvussa esitellään tutkimuksessa käytetty tutkimusmenetelmä sekä aineiston analyysimenetelmät. Tutkimuksessa yhdisteltiin sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista lähestymistapaa. Menetelmänä käytettiin verkkokyselyä, jossa oli sekä suljettuja että avoimia kysymyksiä.

4.1 Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen tutkimussuuntaus

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2013) mukaan kvantitatiivinen eli määrällinen ja kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimussuuntaus ovat enemmän toisiaan täydentäviä kuin täysin erillisiä ja erilaisia tutkimussuuntauksia. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa keskeisiä tekijöitä ovat muun muassa aiemmista tutkimuksista vedetyt johtopäätökset, aiemmat teoriat, aineiston soveltuvuus ja saattaminen tilastollisesti käsiteltävään muotoon sekä päätelmien teko analyysiin perustuen. (Hirsjärvi ym. 2013, 136-140.) Kvalitatiivinen tutkimus taas perustuu ”todellisen elämän” kuvaamiseen. Sen avulla pyritään kokonaisvaltaiseen tutkimuskohteen tutkimiseen. (Hirsjärvi ym. 2013, 161.)

Eskolan ja Suorannan (2008) mukaan laadullisessa tutkimuksessa aineiston koko ei ole merkityksellinen osa tutkimuksen onnistumisesta. Laadullisesta tutkimuksesta ei olekaan tarkoitus vetää yleistettäviä johtopäätöksiä, toisin kuin määrällisestä tutkimuksesta. Laadullinen tutkimus on lähes aina tapaustutkimus. (Eskola & Suoranta 2008, 61-62, 65.) Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on selkeyttää hajanaista aineistoa ja esittää se mielekkäästi (Eskola & Suoranta 2008, 137).

4.2 Verkkokysely

Laaksosen, Matikaisen ja Tikan (2013) mukaan verkko on yleisesti tutkimuskohteenä suosittu, mikä kertonee siitä, että sen rooli yhteiskunnassa on kasvava. Verkossa ja erityisesti sosiaalisessa mediassa yksittäiset käyttäjät ovat aiempaa merkittävämmässä roolissa, mikä korostuu vuorovaikutuksessa, sisällöntuotannossa ja

jakamisessa. (Laaksonen ym. 2013, 9-10.) Verkon keskustelukulttuuriin vaikuttaa muun muassa se, jos keskustelijoiden oma identiteetti näkyy julkisesti. Esimerkiksi Facebookissa keskustelijat esiintyvät lähtökohtaisesti omalla nimellään. (Laaksonen & Matikainen 2013, 199.)

Vallin ja Perkkilän (2015) mukaan sähköisten kyselyjen suosio on kasvanut viime vuosina. Verkkokyselyn etuna pidetään sen nopeutta ja taloudellisuutta. Nämä seikat vaikuttavat tutkimuksen tekijän työhön siten, että tutkijan omat työvaiheet vähenevät verkossa tehdyn aineistonkeruun myötä. (Valli & Perkkilä 2015, 109-110.) Myös Hirsjärven ym. (2013) mukaan kysely on tehokas tutkimusväline, koska se säästää tutkijan aikaa. Lisäksi kyselyn avulla on mahdollista kerätä laaja aineisto. Kyselyn avulla saavutetaan potentiaalisesti suuri joukko vastaajia, ja näin voidaan kysyä useita kysymyksiä. (Hirsjärvi ym. 2013, 195.)

Vallin (2015) mukaan laadulliseen tutkimusmenetelmään, kuten esimerkiksi haastatteluun, verrattuna kyselyssä on se etu, että tutkijan läsnäolo vastaustilanteessa ei voi päästä vaikuttamaan vastauksiin. Kyselyn avulla kysymykset esitetään vastaajille keskenään täysin samassa muodossa, eli esimerkiksi tutkijan eleillä tai äänenpainoilla ei ole mahdollisuutta muuttaa kysymyksen ymmärtämistä tai johdattaa vastaajaa tietynlaiseen vastaukseen. Kysely myös mahdollistaa tutkimusalueen maantieteellisen laajuuden, koska tutkijan ei tarvitse olla läsnä vastaustilanteessa. Näiden seikkojen lisäksi kyselyn hyviin puoliin kuuluu se, että vastaajalla on vapaus valita itselleen parhaiten sopiva ajankohta, jolloin vastata kyselyyn. (Valli 2015, 44-45.)

Vaikka kyselyn käyttämisessä tutkimusmetodina on monia tutkijaa hyödyttäviä puolia, sen käyttämisessä on myös haasteita. Hirsjärven ym. (2013) mukaan tutkija ei voi olla varma siitä, ovatko vastaajat ottaneet kyselyn tosissaan tai vastaavatko he kysymyksiin rehellisesti. Tutkija ei myöskään voi olla varma siitä, onko kysymykset ymmärretty tutkijan tarkoittamalla tavalla. Kyselylomakkeen laatiminen vie paljon aikaa, koska tutkijan on pohdittava vastaajan mahdollista väärinymmärrystä sekä vastaajan aiempaa tietämystä kyselyn aihepiiristä. On myös mahdollista, että kyselyyn ei saada tarpeeksi vastauksia. (Hirsjärvi ym. 2013, 195.)

Kyselylomakkeen laatimisen aluksi on Vastamäen (2015) mukaan ensin selvitetävä, onko kyseessä poikittais- vai pitkittäistutkimus. Ne eroavat toisistaan siten, että poikittaistutkimuksella aineisto on kerätty yhdellä kertaa, kun taas pitkittäistutkimuksessa aineistoa on kerätty useaan otteeseen samoilta vastaajilta eri aikoina. Toisin sanoen poikittaistutkimuksen aineisto kuvaa yhtä ilmiötä tietyssä ajankohdassa, kun taas pitkittäistutkimuksella voidaan selittää ilmiötä laajemmin. (Vastamäki 2015, 121.) Tässä tutkielmassa kyseessä on poikittaistutkimus.

Miettisen ja Vehkalahden (2013) mukaan monet yksityiskohdat voivat vaikuttaa siihen, kuinka moni mahdollisesti jättää vastaamatta kyselyyn. Esimerkiksi kyselyn visuaalinen ulkonäkö voi vaikuttaa vastaamisen mielekkyyteen. Kysymysten väärinymmärrysten mahdollisuuden kannalta on tärkeää, että tutkija muotoilee kyselynsä osat siten, että väärinymmärryksiä tapahtuu mahdollisimman vähän. Kyselyyn tulee myös kirjata tarpeeksi täsmälliset vastausohjeet, jotta vastaaminen on sujuvaa. Koska tutkija ei ole itse läsnä vastaustilanteessa, kyselylomakkeen on oltava mahdollisimman selkeä ja yksinkertainen, mutta samalla myös informatiivinen. (Miettinen & Vehkalahti 2013, 90-93.)

Kyselylomaketta suunniteltaessa tulee Vallin (2015) mukaan huomioida kysymysten lukumäärä sekä se, että vastaajan mielenkiinto kyselyä kohtaan säilyy. Lisäksi on kiinnitettävä huomiota kyselyn selkeyteen, ulkoasuun, kysymysten loogiseen etenemiseen ja vastausohjeiden selkeyteen. Kysymysten on oltava yksiselitteisiä, jotta vastaajan ei ole mahdollista ymmärtää niitä eri tavalla kuin tutkija on tarkoittanut. Liian pitkä kyselylomake saattaa johtaa vastaajakatoon tai huolimattomaan vastaamiseen. Kysymysten järjestyksellä on myös suuri merkitys. Helpommat kysymykset on hyvä esittää kyselyn alussa ja jättää vaikeammat tai isommat kysymykset loppuun. Kyselyyn vastaaminen ei saa myöskään viedä liikaa aikaa. (Valli 2015, 42-44.)

Verkkokyselyn voi Vallin ja Perkkilän (2015) mukaan toteuttaa esimerkiksi sosiaalisen median alustalla, jolloin kyselyyn voi vastata kuka vain. Tutkija ei näin valikoi

tutkittavia mukaan henkilökohtaisesti. Tämä on huomioitava tutkimustulosten analysoinnin aikana. (Valli & Perkkilä 2015, 111.)

4.3 Tutkimusaineisto

Tässä tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmänä käytettiin verkkokyselyä (Liite 2). Kysely muodostettiin Webropol-kyselytyökalun avulla. Linkki kyselyyn jaettiin tutkijan pyynnöstä Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry -yhdistyksen julkiselle Facebook-sivulle. Tällä kohdentamisella pyrittiin siihen, että mahdollisimman monen aiheesta kiinnostuneen olisi mahdollista löytää kysely ja vastata siihen. Kysely oli vastattavana 28.9.-8.10.2020.

Kysely muodostui 17 kysymyksestä, jotka oli ryhmitelty aihealueittain. Vastaajien taustatietojen lisäksi kyselyn aihealueita olivat vapaaehtoisesti lapsettomien tiedontarpeet, heidän käyttämänsä tiedonlähteet ja tiedonhankintakanavat sekä sosiaalinen media ja vertaistuki sosiaalisen median vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvissä ryhmissä. Vertaistuen osalta tutkimuksessa oltiin kiinnostuneita erityisesti verkostojen heikoista siteistä, kuten Zigrinin ja Bronsteinin (2019) tutkimuksessa. Verkostot muodostuvat toisilleen entuudestaan tuntemattomista ihmisistä, joita yhdistää tietty asia. Tässä tutkimuksessa tuo yhdistävä asia oli vapaaehtoinen lapsettomuus.

Suljettujen monivalintakysymysten lisäksi kyselyssä oli neljä avointa kysymystä, joihin vastaajilla oli mahdollisuus kirjoittaa vastauksia omin sanoin. Avointen kysymysten vastaukset koottiin yhteen, jolloin saatiin muodostettua yhdeksän sivun laajuinen avovastausten aineisto. Avovastausten avulla tutkittiin muun muassa sitä, millaisia informaatiokäytäntöjä vapaaehtoisesti lapsettomien keskuudessa esiintyi.

Verkkokyselyn saatekirjeessä (Liite 1) selvennettiin joitakin kyselyssä esiintyviä käsitteitä vastaajille. Käsitteinä esimerkiksi informaatiokäyttäytyminen ja arkielämän tiedonhankinta saattavat olla tuntemattomampia vastaajille, joten saatekirjeessä

avattiin näitä käsitteitä. Käsitteiden selittämisellä pyrittiin antamaan vastaajille selkeä kuva siitä, mitä tutkitaan, ja rohkaisemaan kyselyyn vastaamiseen.

4.4 Analyysimenetelmät

Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan sisällönanalyysi on yksi laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmistä. Sen avulla on mahdollista kuvata tutkittavaa ilmiötä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, Luku 4.)

Sisällönanalyysi voidaan jakaa aineistolähtöiseen ja teorialähtöiseen sisällönanalyysiin. Aineistolähtöisessä analyysissä analyysiyksiköt ovat peräisin pelkästään tutkimusaineistosta, ja taustateorioiden ei tulisi vaikuttaa analyysiin millään tavoin. Tämä voi olla haastavaa toteuttaa, sillä esimerkiksi tutkijan asettamat käsitteet ja tutkimusasetelma vaikuttavat analyysin taustalla, eikä puhtaasti objektiivisia havaintoja ole Tuomen ja Sarajärven mukaan olemassa. Teorialähtöisessä analyysissä nojataan johonkin tiettyyn teoriaan tai malliin, joka toimii aineiston analyysin perustana. Teorialähtöisessä analyysissä halutaan usein testata aiempaa tietoa uudessa kontekstissa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, Luku 4.2.)

Aineistolähtöisen ja teorialähtöisen analyysin väliin voidaan sijoittaa teoriaohjaava analyysi. Teoriaohjaavassa analyysissä teoriaa hyödynnetään apuna jonkin verran, mutta analyysi ei täysin tukeudu siihen. Analyysia ohjaavat sekä tutkimusaineisto että valmiit mallit. Näin ollen tutkijalla on mahdollisuus käyttää luovuuttaan aineiston ja teorian yhdistelemisessä ja uuden luomisessa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, Luku 4.2.)

Laadullisen tutkimuksen analyysivaiheessa aineistoa voidaan järjestää esimerkiksi luokittelun tai teemoittelun keinoin. Luokittelussa aineistosta eritellään luokkia, jonka jälkeen lasketaan luokkien esiintymiskerrat aineiston sisällä. Teemoittelulla tarkoitetaan samankaltaista toimintaa kuin luokittelu, mutta siinä painottuu teemojen sisältö ja se, mitä teemasta on sanottu. Pelkistettynä kyse on aineiston pilkkomisesta osiin ja kokoamisesta uudelleen erilaisten aihepiirien mukaan. (Tuomi &

Sarajärvi 2018, Luku 4.1) Taulukossa 1 on havainnollistettu tässä tutkimuksessa toteutettua sisällönanalyysin teemoittelua ja sen prosessia. Teemoittelun yhteydessä hyödynnettiin myös värikoodausta teemojen selkeyttämiseksi.

Taulukko 1. Esimerkki tiedontarpeisiin liittyvien avoimien vastausten teemoittelusta tässä tutkimuksessa.

<i>Alkuperäinen vastaus</i>	<i>Pelkistetty vastaus</i>	<i>Muodostettu teema</i>
Yleisesti kokemuksista vapaaehtoisesti lapsettomana (V2)	-kokemukset -vapaaehtoinen lapsettomuus	Kokemukset ja vertaistuki
Haluaisin vähintään väitöskirjatasoista kotimaista tutkimustietoa. (V5)	-tasokas tutkimustieto	Tieteellinen tieto
Muiden kokemukset lääkärin vastaanotolla haettaessa lähetettä sterilisaatioon, onko lähetteen saanut helposti vai onko siitä pitänyt taistella. (V9)	-kokemukset lääkäreistä sterilisaatiolähetteen saamisessa	Kokemukset ja vertaistuki
Lapsellisten asenteista, miksi ne ylenkatsoo meitä lapsettomia (V11)	-vanhempien asenteet lapsettomia kohtaan	Lapsellisten ja lapsettomien väliset erot
Mistä löytää lapsettomia ystäviä aikuisiällä ja mistä löytää lapsettoman puolison. (V34)	-uudet ystävät, puoliso	Samanhenkiset ihmiset

Tässä tutkimuksessa suljettujen kysymysten analyysia havainnollistettiin kaaviona SPSS-ohjelman avulla. Avoimien kysymysten analyysin osalta hyödynnettiin sekä sisällön erittelyä että teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Vastajat merkittiin koodeilla V1-V39. Analyysi aloitettiin pelkistämällä aineisto kysymyskohtaisesti, minkä jälkeen pelkistetyistä vastauksista koostettiin yhtä kysymystä kuvaavia teemoja. Tässä

työssä hyödynnetty teoria on McKenzién (2003) informaatiokäytäntöjen malli, joka esitettiin kuviossa 4.

5 TULOKSET

Tässä luvussa esitellään aineistosta analyysien avulla saadut tulokset. Tulokset raportoidaan johdannossa esitettyjen tutkimuskysymysten mukaisesti. Tutkimuskysymykset olivat:

1. Millaisia tiedontarpeita vapaaehtoisesti lapsettomilla on?
2. Millaisia tiedonlähteitä ja tiedonhankintakanavia vapaaehtoisesti lapsettomat hyödyntävät tiedonhankinnassaan?
3. Millaisia informaatiokäytäntöjä vapaaehtoisesti lapsettomien tiedonhankinnassa ilmenee?
4. Mikä on vertaistuen asema vapaaehtoisesti lapsettomien informaatiokäyttäytymisessä sosiaalisen median alustoilla?

Luvun aluksi käsitellään vastaajien taustatietoja, minkä jälkeen esitellään vapaaehtoisesti lapsettomien tiedontarpeisiin liittyvät tutkimustulokset. Tämän jälkeen esitellään vapaaehtoisesti lapsettomien hyödyntämiin tiedonlähteisiin ja tiedonhankintakanaviin liittyvät tutkimustulokset. Luvun lopuksi esitellään sekä informaatiokäytäntöihin liittyvät tulokset että sosiaaliseen mediaan ja vapaaehtoisesti lapsettomien henkilöiden kokemaan vertaistukeen liittyvät tulokset.

Kyselyn tuloksien havainnollistamiseksi on käytetty sekä kuvioita että joitakin katkelmia kyselyn avointen kysymysten vastauksista. Kyseiset lainaukset on esitetty kursivoituina tekstipätkinä.

Kyselyssä vain taustatietoja koskevat kysymykset olivat pakollisia kysymyksiä. Muihin kysymyksiin vastaamista ei ollut rajoitettu. Näin ollen kysymyskohtaisesti esitetyt vastaajamäärät vaihtelevat.

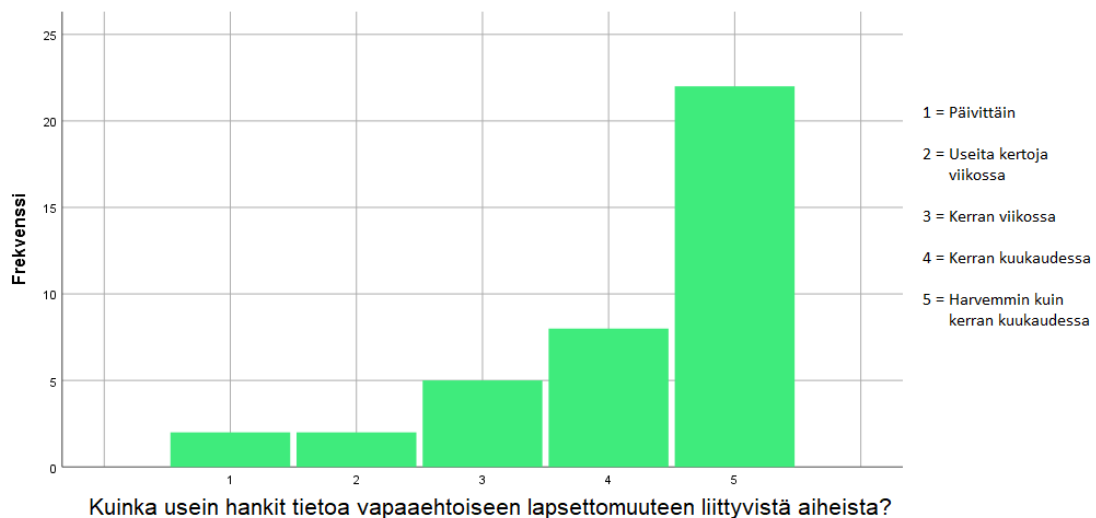
Kyselyyn vastasi 39 henkilöä. Vastaajista 36 oli naisia ja kolme muunsukupuolisia. Vastaajien joukossa ei ollut yhtään miestä. Nuorimmat vastaajista olivat 24-vuotiaita, kun taas vanhin vastaaja oli 56-vuotias. Vastaajien iän keskiarvo oli 34,64 vuotta.

Linkki kyselyyn jaettiin saatekirjeen (Liite 1) kera Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry:n Facebook-sivulla. Oletuksena oli saattaa kyselylinkki tätä kautta kohderyhmän eli vapaaehtoisesti lapsettomien saataville. Vaikka tarkoituksena oli kyselyn kohdistaminen tietylle ryhmälle, lisättiin kyselyyn varmuuden vuoksi kysymys ”Oletko vapaaehtoisesti lapseton?”. Kaikki vastaajat ilmoittivat olevansa vapaaehtoisesti lapsettomia.

5.1 Tiedontarpeisiin liittyvät tutkimustulokset

Vapaaehtoiseen lapsettomuuteen kohdistuvaa tietoa ei tulosten perusteella hankittu tarkoituksellisesti kovin usein. Aktiivinen tiedonhankinta oli monen vastaajan mukaan toteutettu jo aiemmin, silloin, kun päätös lapsettomuudesta oli tehty. Osalla vastaajista puolestaan tiedonhankintaan sisältyi yleistä tiedonlähteiden seuraamista ja lehtiartikkeleiden lukemista.

Kuten kuviosta 5 voidaan nähdä, suurin osa vastaajista (n=22) kertoi hankkivansa tietoa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta ja siihen liittyvistä aiheista harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Kahdeksan vastaajaa kertoi hankkivansa tietoa kerran kuukaudessa. Viisi vastaajaa kertoi hankkivansa tietoa kerran viikossa. Kaksi vastaajaa kertoi hankkivansa tietoa useita kertoja viikossa, ja kaksi vastaajaa kertoi hankkivansa tietoa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta päivittäin.

Kuvio 5. Kuinka usein vapaaehtoisesta lapsettomuudesta hankitaan tietoa.

Tutkimuksessa kartoitettiin sekä sitä, mistä vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvistä aiheista tietoa oli hankittu että sitä, mihin aiheisiin liittyen vastaajat kokivat haluavansa saada lisää tietoa. Analyysin ulkopuolelle jätettiin sellaiset vastaukset, joissa lueteltiin tiedontarpeiden sijaan tiedonlähteitä. Muutama vastaaja myös kertoi, että ei ole hakenut tietoa lainkaan. Lopuista, analyysiin sisällytetyistä, vastauksista löytyneet aiemmat tiedontarpeet jaettiin neljään eri teemaan. Muodostuneita tiedontarpeen teemoja olivat ehkäisy, vertaistuki, epäkohdat ja suhtautuminen sekä tutkimustieto.

Ehkäisyn osalta suurimpana tiedonhankintaan virittävänä tekijänä olivat sterilisaatioon liittyvät tiedontarpeet. Vastaajat olivat hankkineet tietoa myös muista ehkäisykeinoista sekä niiden eroista ja tehokkuudesta. Sterilisaatiolainsäädännöstä oli hankittu tietoa sekä Suomen että muun maailman osalta. Lisäksi jotkut vastaajat olivat hankkineet tietoa abortista.

Vertaistuen teemaan sisältyvät tiedontarpeet koskivat muiden vapaaehtoisesti lapsettomien kokemuksia, tarkemmin esimerkiksi lastenhankintaan painostamiseen liittyviä kokemuksia. Lisäksi tietoa oli hankittu vapaaehtoisesti lapsettomien henkilöiden deittailuun liittyvistä haasteista. Yleisesti ottaen muiden vapaaehtoisesti

lapsettomien elämäntarinat olivat suuri tiedonhankinnan kohde. Tietoa oli hankittu myös samoja ajatuksia jakavista ihmisistä ja yhteisöistä. Lisäksi tietoa oli hankittu muun muassa vapaaehtoisen lapsettomuuden taustalla olevista syistä, vapaaehtoisesti lapsettomien yhdistyksestä ja sellaisista tapahtumista, joissa on mahdollista tavata vertaisia sekä siitä, ketkä tunnetut henkilöt ovat vapaaehtoisesti lapsettomia.

Epäkohdat ja suhtautuminen -teemaan sisältyi esimerkiksi tiedonhankinta lapsettomien kohtaamasta syrjinnästä työmarkkinoilla. Tarkemmin sanoen tietoa oli hankittu esimerkiksi siitä, kuinka työyhteisössä muiden työntekijöiden äitiyslomilla on negatiivinen vaikutus lapsettomiin naisiin työelämässä. Myös ympäristöön liittyvät asiat olivat olleet tiedonhankinnan kohteena. Esimerkiksi lapsettomuuden positiivisista ympäristövaikutuksista oli hankittu tietoa. Lisäksi yleisenä mielenkiinnon ja tiedonhankinnan kohteena oli asenneilmapiiri vapaaehtoisen lapsettomuuden ympärillä. Näiden tiedontarpeiden lisäksi eräs vastaaja kertoi yleisestä mielenkiinnostaan lapsiperhe-elämää koskevien vaikeuksien kokemuksiin kohtaan seuraavasti:

”Joskus olen yleisestä mielenkiinnosta lueskellut ihmisten kokemuksia lapsiperhe-elämän vaikeudesta ja mahdollisesta katumuksesta että on lapsia hankkinut”. (V24)

Monet vastaajat kertoivat hankkineensa tutkimustietoa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Vastaajat olivat olleet kiinnostuneita erityisesti erilaisista tilastotiedoista, kuten esimerkiksi syntyvyyden laskusta kertovista tilastoista. Tiedontarpeita oli kohdistunut myös erilaisten asiantuntijoiden antamiin kommentteihin vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyen. Lisäksi tietoa oli hankittu vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvästä käsitteistöä sekä erilaisista määritelmistä.

Vastaajien nykyisiä tiedontarpeita kartoitettaessa kymmenen vastaajaa kertoi, että ei tarvitse lisää tietoa. Näitä vastauksia ei sisällytetty aineiston analyysiin. Aineistosta nousi esiin viisi teemaa niistä aiheista, joista vapaaehtoisesti lapsettomat haluaisivat saada enemmän tietoa. Nämä teemat olivat kokemukset ja vertaistuki, positiivinen esilletuonti ja elämäntarinat, samanhenkiset ihmiset, tieteellinen tieto sekä lapsellisten ja lapsettomien väliset erot.

Yleisesti ottaen vastaajat halusivat saada enemmän tietoa muiden vapaaehtoisesti lapsettomien kokemuksista ja näkemyksistä lapsettomuudesta. Kokemusperäistä tietoa haluttiin saada eri elämän osa-alueilta, mutta erityisesti työelämään liittyvistä aiheista. Lisäksi usealla vastaajalla oli tiedontarpeita koskien sterilisaatiota ja opeeraation mahdollisia jälkioireita. Useamman vastaajan kohdalla tiedontarve kohdistui kokemukseen siitä, onko lähetteen saaminen sterilisaatiotoimenpiteeseen helppoa vai pitääkö lääkärin kanssa väitellä aiheesta. Myös suosituksia erityisesti naisten sterilisaatiota puoltavista lääkäreistä oltiin kiinnostuneita löytämään. Tietoa haluttiin saada myös sterilisaation hankkimisesta ulkomailla. Lisäksi yksi vastaaja halusi saada tietoa siitä, miksi joillekin vapaaehtoinen lapsettomuus on vahvasti identiteettiä määrittävä tekijä ja miksi toisille ei.

Usean vastaajan mukaan mitään tiettyä tiedontarvetta ei oikeastaan ollut. Sen sijaan vastauksissa korostui yleisempi toivomus siitä, että vapaaehtoista lapsettomuutta kohdattaisiin mediassa enemmän, ja että aiheen käsittely olisi positiivisesti sävytynyttä. Aiheen toivottiin normalisoituvan erityisesti naisista kertovien uutisten ja tarinoiden osalta. Eräs vastaaja peräänkuulutti asian normalisointia seuraavasti:

”On täysin normaalia, että miehen ei oleteta haluavan lapsia, mutta kun nainen sanoo saman asian, niin käytännössä hän on hoivavietetön hirviö.” (V20)

Erityisesti iäkkäämpien vapaaehtoisesti lapsettomien elämäntarinoita oltiin kiinnostuneita lukemaan ja kuulemaan. Positiivista esilletuontia ja elämäntarinoita toivottiin tulevan julkisuuteen esimerkiksi lehtiartikkeleissa ja yleisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Erään vastaajan mukaan positiivisempaa sävyä elämäntarinoiden esittämisessä voitaisiin hakea ennemminkin sen kautta, mitä kaikkea vanhemmuuden sijaan elämässä on:

”Enemmän kaipaisin keskustelua siitä että lapsettomat ihmiset ovat paljon muutakin kun tämä yksi päätös. Olisi kiva että yleisesti erityisesti naiset nähtäisiin ennen kaikkea yksilöinä, eikä vain yhden piirteen tai päätöksen kautta. Eli enemmän tarinoita joissa ei keskitytä siihen lasten puuttumiseen vaan kaikkeen muuhun mitä niiden tilalla voi elämässä olla.” (V35)

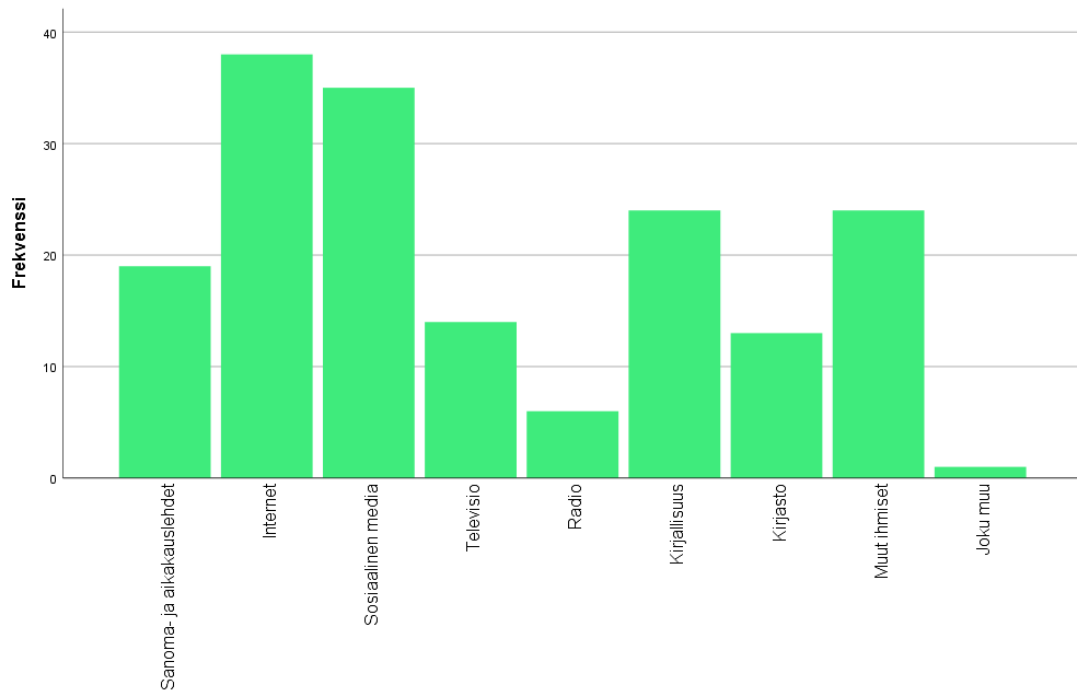
Vastaajat ilmaisivat tiedontarpeita koskien esimerkiksi järjestöjen ja yhdistysten toimintaa ja tapahtumien järjestämistä. Monella vastaajalla oli tarve hankkia tietoa siitä, missä voisi tavata muita vapaaehtoisesti lapsettomia ihmisiä sekä siitä, kuinka uusia vapaaehtoisesti lapsettomia ystäviä voi löytää. Ystävien lisäksi haluttiin saada tietoa siitä, mistä voi löytää lapsettoman puolison.

Vapaaehtoisesti lapsettomien keskuudessa ilmeni myös kiinnostusta löytää tutkimukseen perustuvaa tietoa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Tietoa haluttiin esimerkiksi siitä, kuinka paljon vapaaehtoisesti lapsettomia henkilöitä Suomessa on eri ikäryhmissä. Aiheesta kaivattiin ammattitutkijan tekemää järjestelmällistä tutkimusta.

Tietoa haluttiin hankkia myös lapsia hankkineiden ja vapaaehtoisesti lapsettomien välisistä eroista. Vastaajilla oli tarve saada tietoa esimerkiksi lapsia hankkineiden asenteellisuudesta vapaaehtoisesti lapsettomia kohtaan sekä syistä tämän asenteellisuuden taustalla. Lisäksi oltiin kiinnostuneita hankkimaan tietoa siitä, millaisia keskinäisiä elämän- ja maailmankatsomuksellisia eroja lapsia hankkineilla ja vapaaehtoisesti lapsettomilla on.

5.2 Tiedonlähteisiin ja tiedonhankintakanaviin liittyvät tutkimustulokset

Tiedontarpeiden lisäksi tutkimuksessa kartoitettiin vapaaehtoisesti lapsettomien hyödyntämiä tiedonlähteitä ja tiedonhankintakanavia. Kuten kuviosta 6 voidaan nähdä, arkielämän tiedonhankinnassa tiedonlähteinä hyödynnettiin eniten internetiä (n=38) ja sosiaalista mediaa (n=35).

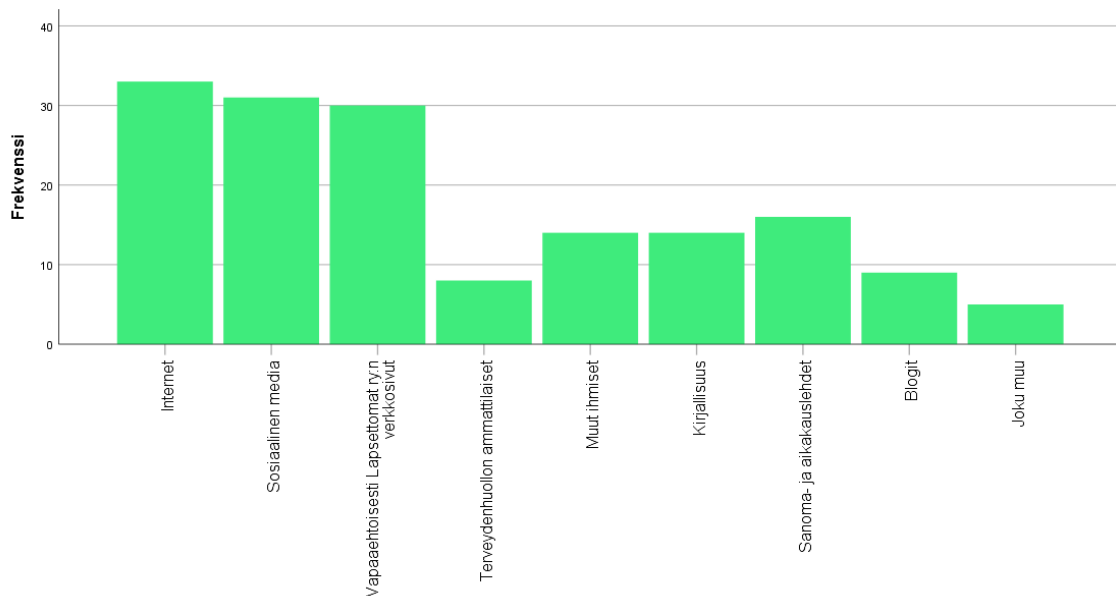

Kuvio 6. Arkielämän tiedonhankinnassa hyödynnetyt tiedonlähteet ja tiedonhankintakanavat.

Internetin ja sosiaalisen median lisäksi kirjallisuutta ja muita ihmisiä tiedonlähteenään hyödynsi 24 vastaajaa. 19 vastaajaa kertoi hyödyntävänsä tiedonlähteenään sanoma- ja aikakauslehtiä. Televisiota hyödynsi 14 vastaajaa. Kirjastoa hyödynsi 13 vastaajaa. 6 vastaajaa hyödynsi radiota tiedonlähteenään. Lisäksi yksi vastaaja lisäsi arkielämän tiedonhankinnan tiedonlähteekseen tieteelliset artikkelit.

Tarkasteltaessa sosiaalisen median hyödyntämistä tiedonhankinnassa tarkemmin, kaikki vastaajat (n=39) kertoivat käyttävänsä Facebookia tiedonlähteenään. Instagramia hyödynsi 17 vastaajaa, ja blogeja hyödynsi 13 vastaajaa. Twitteriä hyödynsi 6 vastaajaa. Lisäksi 5 vastaajaa kertoi hyödyntävänsä arkielämän tiedonhankinnan tiedonlähteenään YouTubea ja yksi vastaaja kertoi hyödyntävänsä TikTokia. Lisäksi yksi vastaaja lisäsi vastauksekseen Googlen.

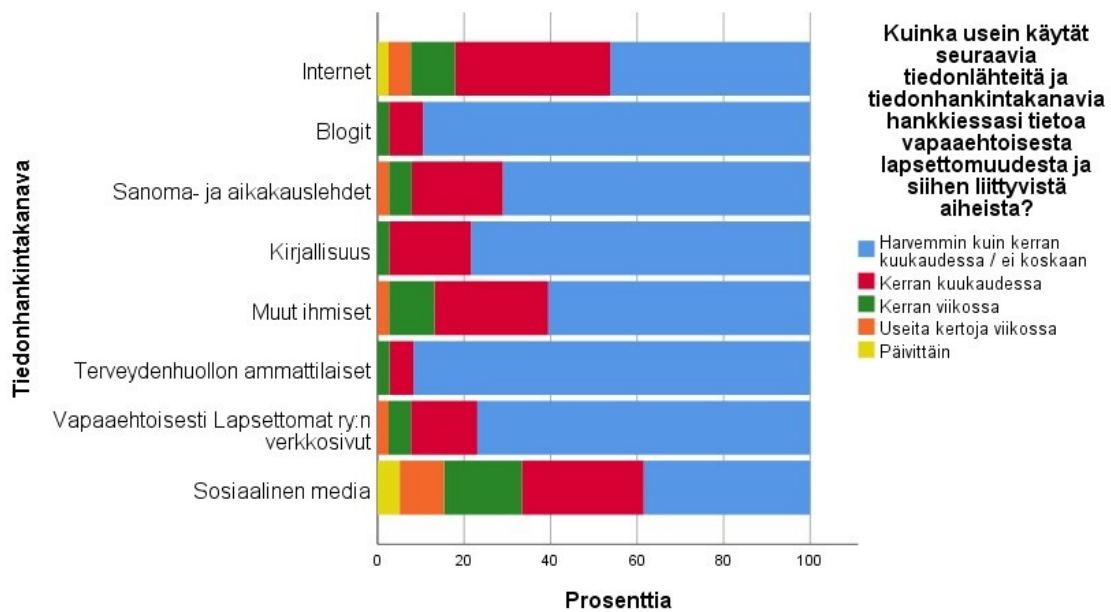
Yleisen arkielämän tiedonhankinnan lisäksi tutkimuksessa keskityttiin niihin tiedonlähteisiin ja tiedonhankintakanaviin, joita vastaajat hyödyntävät hankkiessaan tietoa vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvistä aiheista. Kuten kuvio 7 voidaan nähdä, myös vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvässä tiedonhankinnassa suurimpina tiedonlähteinä olivat internet (n=33) ja sosiaalinen media (n=32). Lisäksi suurena tiedonlähteenä oli ollut Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry:n verkkosivut, joilta tietoa oli hankkinut 30 vastaajaa. 8 vastaajaa oli hyödyntänyt terveydenhuollon ammattilaisia tiedonlähteinään. 14 vastaajaa kertoi hyödyntäneensä muita ihmisiä tiedonlähteinään. Samoin 14 vastaajaa oli hyödyntänyt kirjallisuutta tiedonlähteenään. Sanoma- ja aikakauslehtiä oli hyödyntänyt 16 vastaajaa, ja blogeja oli hyödyntänyt 9 vastaajaa. Lisäksi kaksi vastaajaa kertoi hyödyntäneensä tieteellisiä tutkimuksia ja opinnäytetöitä tiedonlähteinään. Joku muu, mikä -vastauksissa lueteltiin myös sellaisia palveluita kuin Reddit ja YouTube, jotka voitaisiin luokitella myös osaksi sosiaalisen median kategoriaan.

Mistä tiedonlähteistä hankit tai olet hankkinut tietoa vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvistä aiheista?

Kuvio 7. Vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvän tiedonhankinnan tiedonlähteet ja tiedonhankintakanavat.

Kuten aiemmin kuviossa 5 esitettiin, vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvää tiedonhankintaa ei toteutettu kovin usein. Samankaltaisia tuloksia voidaan nähdä kuviossa 8, jossa on havainnollistettu, kuinka usein eri tiedonlähteitä hyödynnettiin vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvässä tiedonhankinnassa.

Kuvio 8. Kuinka usein eri tiedonlähteitä hyödynnetään vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvässä tiedonhankinnassa.

Kahdeksantoista vastaajaa kertoi hyödyntävänsä internetiä vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvässä tiedonhankinnassa harvemmin kuin kerran kuukaudessa. 14 vastaajaa hyödynsi internetiä kerran kuukaudessa. Neljä vastaajaa hyödynsi internetiä tiedonlähteenään tai tiedonhankintakanavanaan kerran viikossa, kaksi useita kertoja viikossa ja yksi vastaaja päivittäin.

Viisitoista vastaajaa hyödynsi sosiaalista mediaa tiedonlähteenään vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvässä tiedonhankinnassa harvemmin kuin kerran

kuukaudessa. Yksitoista vastaajaa hyödynsi sosiaalista mediaa kerran kuukaudessa. Seitsemän hyödynsi sosiaalista mediaa tiedonlähteenään kerran viikossa, neljä useita kertoja viikossa ja kaksi päivittäin.

Suurin osa vastaajista (n=30) kertoi hyödyntävänsä Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry:n verkkosivuja tiedonlähteenään harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Kuusi vastaajaa kertoi hyödyntävänsä yhdistyksen verkkosivuja tiedonlähteenään kerran kuukaudessa, kaksi kerran viikossa ja yksi useita kertoja viikossa.

Terveydenhuollon ammattilaisia hyödynnettiin suhteellisen harvoin tiedonlähteinä vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvässä tiedonhankinnassa. Suurin osa vastaajista (n=33) kertoi hyödyntävänsä terveydenhuollon ammattilaisia tiedonlähteenä harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Kaksi vastaajaa hyödynsi terveydenhuollon ammattilaisia tiedonlähteenä kerran kuukaudessa, ja yksi vastaaja kerran viikossa.

23 vastaajaa kertoi hyödyntävänsä muita ihmisiä tiedonlähteenään harvemmin kuin kerran kuukaudessa, kymmenen vastaajaa kerran kuukaudessa. Neljä vastaajaa kertoi hyödyntävänsä muita ihmisiä tiedonlähteenään kerran viikossa, ja yksi vastaaja useita kertoja viikossa.

Suurin osa vastaajista (n=29) kertoi hyödyntävänsä kirjallisuutta vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvänä tiedonlähteenään harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Seitsemän vastaajaa kertoi hyödyntävänsä kirjallisuutta tiedonlähteenään kerran kuukaudessa ja yksi vastaaja kerran viikossa.

Myös sanoma- ja aikakauslehtiä hyödynnettiin vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvässä tiedonhankinnassa tiedonlähteenä suhteellisen harvoin. Suurin osa vastaajista (n=27) kertoi hyödyntävänsä sanoma- ja aikakauslehtiä tiedonlähteinään harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Kahdeksan vastaajaa kertoi hyödyntävänsä sanoma- ja aikakauslehtiä tiedonlähteinään kerran kuukaudessa. Kaksi vastaajaa hyödynsi niitä kerran viikossa, ja yksi vastaaja useita kertoja viikossa.

Suurin osa vastaajista (n=34) kertoi hyödyntävänsä blogeja vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvänä tiedonlähteenään harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Kolme vastaajaa hyödynsi blogeja tiedonhankinnassaan kerran kuukaudessa ja yksi vastaaja kerran viikossa.

5.3 Informaatiokäytäntöihin liittyvät tutkimustulokset

Useat vastaajat kertoivat, että varsinaista ja tiettyä tiedontarvetta ei ole, tai että tietoa ei etsitä aktiivisesti. Vastauksista oli kuitenkin yleisesti tulkittavissa kaikkia McKenzien (2003) mallissa mainittuja informaatiokäytäntöjen tapoja.

Aktiivinen etsintä edustaa suunnitelmallista tiedonhankintaa, jossa yksilö hakeutuu tiedonlähteille ja esittää niille kysymyksiä (McKenzie 2003, 26). Useissa vastauksissa kävi ilmi, että aktiivista etsintää ei koettu tarpeelliseksi. Monista vastauksista kävi myös ilmi, että aktiivinen tiedon hankkiminen on tapahtunut jo paljon aiemmin, koska kyseessä on valinta lapsettomuudesta, joka on tehty jo kauan sitten. Joissakin vastauksissa kuitenkin tuli ilmi tarkoituksellista tiedonhankintaa. Eräs vastaaja kertoi esimerkiksi lukeneensa uutisartikkeleita ja tutkimuksia vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Myös virallisen yhdistyksen hyödyntäminen tiedonlähteenä voitiin tulkita tarkoitukselliseksi tiedonhankinnaksi.

Aktiivinen seuranta on vähemmän suunnitelmallista tiedonhankintaa, jossa yksilö seuraa informaatioympäristöään ja tunnistaa sieltä potentiaalisia tiedonlähteitä (McKenzie 2003, 26). Informaatiokäytännöistä aktiivista seurantaa esiintyi tässä tutkimuksessa eniten. Useimmissa vastauksissa sosiaalisen median seuraaminen edusti nimenomaan aktiivista seurantaa. Sosiaalisen median alustojen selaaminen ja siellä jo seurattujen sivujen ja ryhmien julkaisujen kohtaaminen tuli ilmi useimpien vastaajien kohdalla. Esimerkiksi Instagramista kerrottiin löytyneen tietoa sattumalta, sovelluksen ehdottaessa samasta aiheesta kiinnostuneiden tilejä seurattaviksi. Myös YouTuben kerrottiin antaneen katseluhistorian perusteella ehdotuksia käyttäjää mahdollisesti kiinnostavista videoista vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyen. Lisäksi vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvää keskustelua ja uutisointia

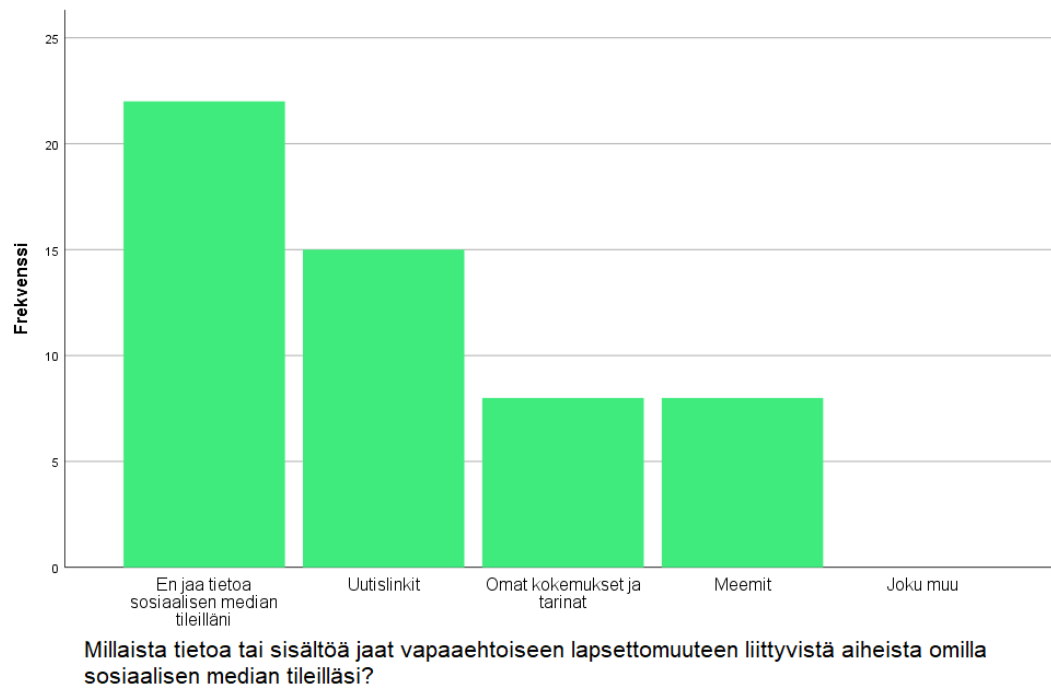
kerrottiin tulevan vastaan esimerkiksi uutismedioiden verkkosivuilla. Informaatiota saatettiin siis kohdata sattumalta, mutta puitteet tiettyyn aiheeseen liittyvän informaation kohtaamiselle oli kuitenkin rakennettu itse aiemmin esimerkiksi juuri tietynlaisia sosiaalisen median sivuja seuraamalla, jolloin näiden seurattujen sivujen julkaisuja ilmestyi uutisvirtaan.

Kohdentumaton havainnointi tarkoittaa sattumalta tiedonlähteisiin törmäämistä tilanteissa, joissa niihin ei odoteta törmättävän, kuten esimerkiksi tuttavien kanssa juttelun tai sanomalehden lukemisen yhteydessä (McKenzie 2003, 26-27). Tulosten perusteella vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvää informaatiota oli kohdattu esimerkiksi aikakauslehtiä selailtaessa tai uusien tuttavuuksien kanssa keskustelun lomassa. Samoin esimerkiksi työpaikan lounaspöytäkeskusteluissa oli kohdattu kiinnostavaa informaatiota sattumalta. Lisäksi sanomalehdistä ja televisiokanavien selaamisen yhteydessä tietoa oli kohdattu sattumalta.

Informaation saaminen toisen henkilön kautta on neljäs informaatiokäytäntöjen tapa, jossa yksilö saa tietoa toiselta henkilöltä pyytämättä tietoa itse (McKenzie 2003, 27). Tätä informaatiokäytäntöjen tapaa esiintyi vastauksissa vähemmän kuin muita. Vastauksissa kuitenkin kerrottiin esimerkiksi siitä, kuinka muut ihmiset olivat kertoneet vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvästä kirjallisuudesta ajatellen, että asia voisi kiinnostaa. Joillekin vastaajille oli myös linkitetty aiheeseen liittyviä julkaisuja.

5.4 Sosiaaliseen mediaan ja vertaistukeen liittyvät tutkimustulokset

Informaatiokäyttämisen ja -käytäntöjen lisäksi tässä tutkimuksessa keskityttiin sosiaalisessa mediassa toimimiseen. Kuten kuviosta 9 voidaan nähdä, vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvän tiedon jakaminen omilla, henkilökohtaisilla sosiaalisen median tileillä ei ollut tavallista.

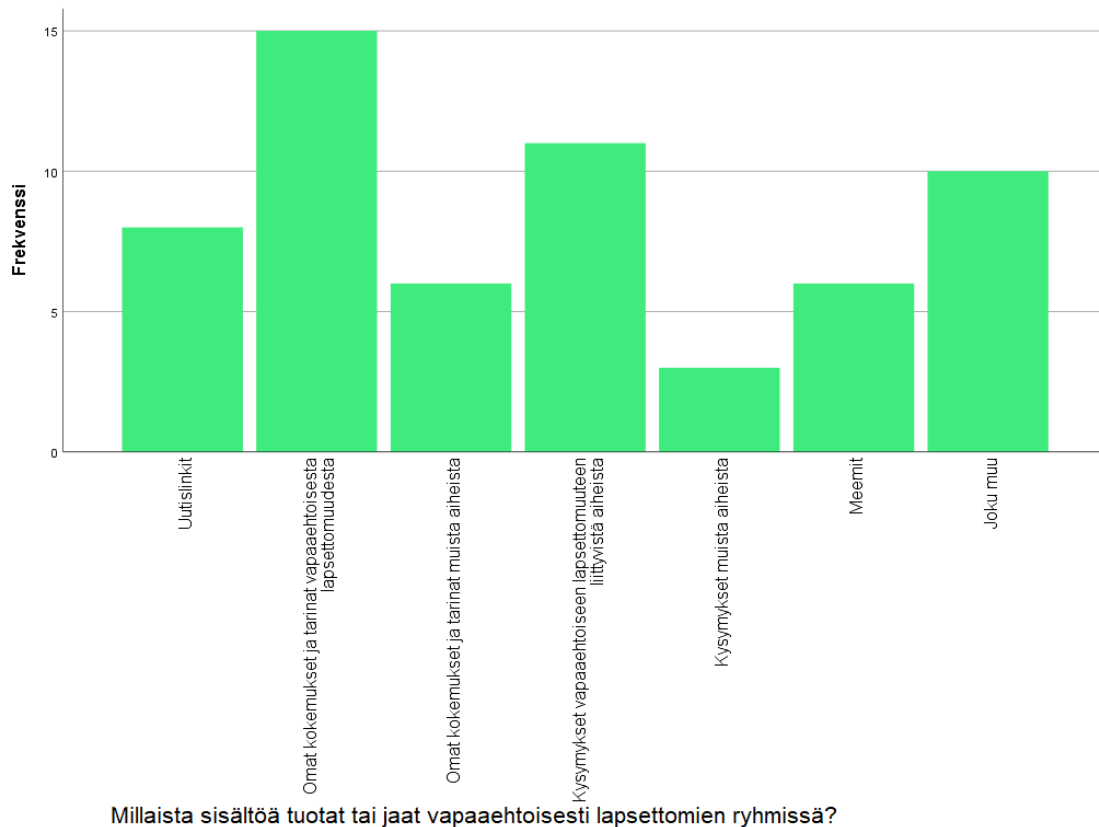
Kuvio 9. Vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvän tiedon jakaminen vastaajien omilla sosiaalisen median tileillä.

Suurin osa vastaajista ($n=22$) kertoi, että ei jaa ollenkaan vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvää tietoa omilla sosiaalisen median tileillään. Viisitoista vastaajaa kuitenkin kertoi jakavansa vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyviä uutisia. Kahdeksan vastaajaa kertoi jakavansa sosiaalisen median tileillään vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyviä omia kokemuksiaan tai tarinoitaan. Myös meemejä jakoi kahdeksan vastaajaa. Meemeillä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sellaisia internetissä julkaistuja ja laajalle levinneitä kuvia tai animaatioita, joihin on usein lisätty jonkinlainen hauska teksti.

Tutkimuksessa keskityttiin vapaaehtoisesti lapsettomien sosiaalisen median ryhmiin ja niissä toimimiseen. Myös ryhmässä koettu vertaistuki oli tutkimuksen keskiössä. Suurin osa kyselyyn vastanneista ($n=32$) kertoi kuuluvansa Facebookin tai muun sosiaalisen median alustan johonkin vapaaehtoisesti lapsettomien ryhmään.

Aktiivisuus vapaaehtoiseen lapsettomuuteen keskittyvissä ryhmissä oli moninaista. Sosiaalisen median ryhmiin kuuluvista vastaajista 28 kertoi lukevansa ryhmissä olevia päivityksiä. Samoin 28 vastaajaa kertoi reagoivansa päivityksiin tykkäyksillä, ja 22 vastaajaa kertoi reagoivansa ryhmän päivityksien kommentteihin tykkäyksillä. 18 vastaajaa kertoi kommentoivansa ryhmissä olevia päivityksiä, ja kahdeksan vastaajaa kertoi kirjoittavansa päivityksiä ryhmiin. Lisäksi yksi vastaaja kertoi osallistuvansa ryhmän järjestämiin tapaamisiin.

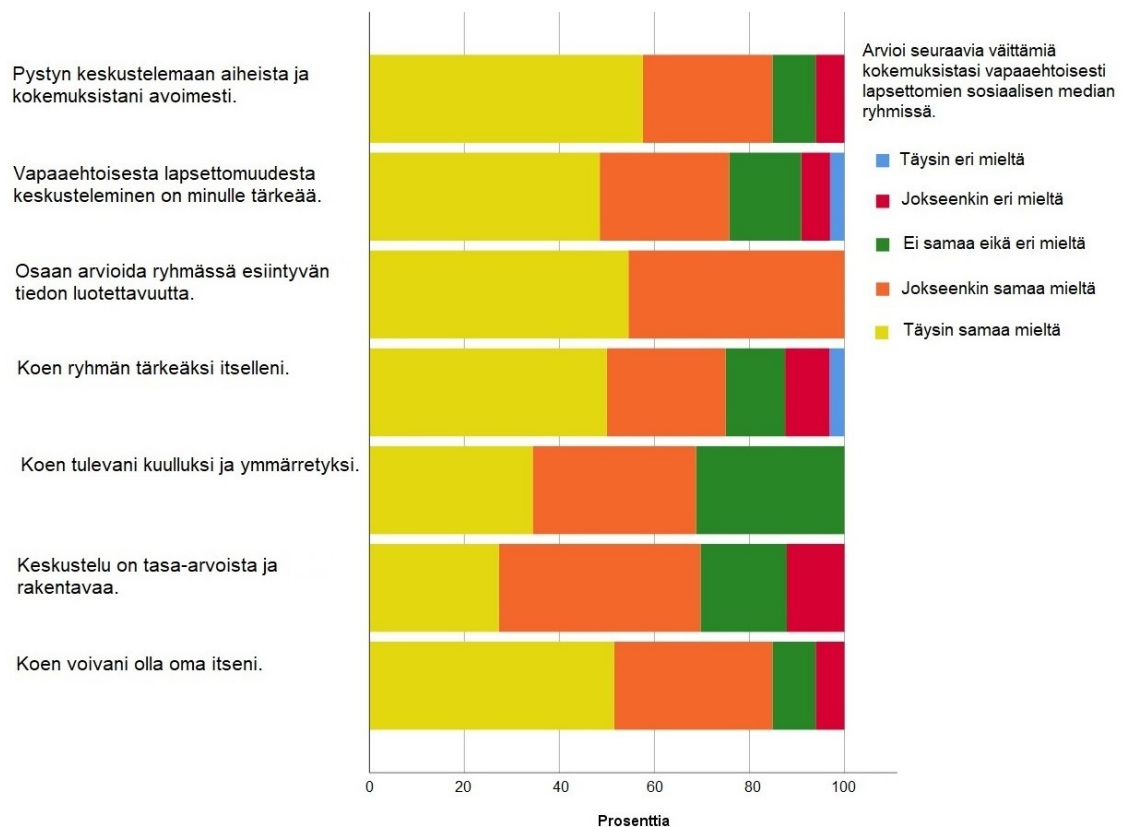
Kuviosta 10 voidaan nähdä, millaista sisältöä vastaajat kertoivat tuottavansa tai jakanansa sosiaalisen median vapaaehtoisesti lapsettomien ryhmissä.

Kuvio 10. Sosiaalisen median ryhmissä tuotettu tai jaettu sisältö.

Eniten vapaaehtoisesti lapsettomien ryhmissä kerrottiin jaettavan omia kokemuksia ja tarinoita vapaaehtoisesta lapsettomuudesta (n=15). Ryhmissä jaettiin myös uutislinkkejä (n=8), meemejä (n=6) ja omia kokemuksia muusta kuin vapaaehtoisesta lapsettomuudesta (n=6). Lisäksi ryhmissä esitettiin jonkin verran kysymyksiä vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvistä aiheista (n=11) ja muusta kuin vapaaehtoisesta lapsettomuudesta (n=3). Joku muu, mikä -vastauksia tähän kysymykseen kertyi 10 kappaletta, joista kaikki olivat vastaajien huomautuksia siitä, että he eivät kuulu sosiaalisen median ryhmiin.

Sosiaalisen median ryhmissä toimimiseen liittyen vastaajia pyydettiin arvioimaan, ovatko he samaa vai eri mieltä esitettyjen väittämien kanssa. Väittämiin vastattiin viisiportaisella Likert-asteikolla. Väittämien vastaukset on esitetty kuviossa 11.

Kuvio 11. Sosiaalisen median vapaaehtoisesti lapsettomien ryhmissä toimimista koskevat väittämät.

Suurin osa vastaajista (n=19) oli täysin samaa mieltä siitä, että he pystyvät keskustelemaan ryhmissä kaikenlaisista aiheista ja kokemuksistaan avoimesti. Vain kaksi vastaajaa oli jokseenkin eri mieltä, ja kolme vastaajaa ei ollut samaa eikä eri mieltä. Yhdeksän vastaajaa oli jokseenkin samaa mieltä väittämän kanssa.

Ryhmässä koettiin suurelta osin olevan mahdollista olla aidosti oma itsensä. Suurin osa vastaajista (n=17) oli väitteen kanssa täysin samaa mieltä. 11 vastaajaa oli jokseenkin samaa mieltä väitteen kanssa. Kolme vastaajista ei ollut samaa eikä eri mieltä, ja kaksi vastaajaa oli väitteen kanssa jokseenkin eri mieltä.

Ryhmässä esiintyvä keskustelu koettiin suurelta osin tasa-arvoiseksi ja rakentavaksi. Yhdeksän vastaajaa oli väitteen kanssa täysin samaa mieltä. Suurin osa vastaajista (n=14) oli jokseenkin samaa mieltä. Kuusi vastaajaa ei ollut samaa eikä eri mieltä, ja neljä vastaajaa oli väitteen kanssa jokseenkin eri mieltä.

Väitteen ”Koen tulevani kuulluksi ja ymmärretyksi” osalta vastaajien kokemukset olivat suhteellisen positiivisia, sillä 11 vastaajaa oli väitteen kanssa täysin samaa mieltä, ja saman verran vastaajia oli väitteen kanssa jokseenkin samaa mieltä. Kymmenen vastaajaa ei ollut samaa eikä eri mieltä.

Sosiaalisen median ryhmät koettiin yleisesti ottaen tärkeiksi. Suuri osa vastaajista (n=16) oli väitteen kanssa täysin samaa mieltä. Kahdeksan vastaajaa oli jokseenkin samaa mieltä. Neljä vastaajaa ei ollut samaa eikä eri mieltä väitteen kanssa. Kolme oli jokseenkin eri mieltä, ja yksi vastaaja oli täysin eri mieltä.

Kaikki vastaajat kokivat kykenevänsä arvioimaan ryhmässä esiintyvän tiedon luotettavuutta. 18 vastaajaa oli väitteen kanssa täysin samaa mieltä ja 15 vastaajaa jokseenkin samaa mieltä.

Vapaaehtoisesta lapsettomuudesta keskustelemisen koettiin olevan jokseenkin tärkeää. Suuri osa vastaajista (n=16) oli täysin samaa mieltä väitteen kanssa, ja

yhdeksän vastaajaa oli jokseenkin samaa mieltä. Viisi vastaajaa ei ollut samaa eikä eri mieltä. Kaksi vastaajaa oli kuitenkin jokseenkin eri mieltä väitteen kanssa, ja kaksi vastaajaa oli täysin eri mieltä väitteen kanssa.

Sosiaalisen median vapaaehtoisesti lapsettomien ryhmät koettiin suurelta osin hyviksi vertaistuen lähteiksi. Useiden vastaajien mukaan ryhmässä on mahdollisuus olla oma itsensä ja keskustella oikeastaan mistä vain ilman pelkoa siitä, että joutuu tuomitukseksi ajatustensa vuoksi. Osa vastaajista oli kuitenkin sitä mieltä, että joissakin sosiaalisen median ryhmässä lapsia ja vanhempia koskeva keskustelu on ollut liian negatiivista, ja että negatiivisten tunteiden ilmaisu on koettu ahdistavana. Useimmat vastaajista olivat kuitenkin sitä mieltä, että ryhmässä on mahdollista ilmaista myös lapsia ja vanhempia koskevia negatiivisia tunteita, ja että ryhmässä näitä tunteita ymmärretään. Ryhmässä esiintyvän huumorin tasosta ja käytöstä vastaajilla oli myös eriäviä mielipiteitä.

Vertaistuen osalta useat vastaajat kertoivat olleensa iloisesti yllättyneitä siitä, että he eivät ole lapsettomuuspäätöksensä kanssa yksin. Moni vastaaja pohti sitä, kuinka ryhmä tuntemattomia voi tuntua niin turvalliselta ja tutulta yhteisöltä. Erään vastaajan mukaan vertaistuki on

”tärkeää ja se myös ylläpitää ajatusta siitä, että minä ja valintani olemme valideja, enkä ole asian kanssa yksin”. (V38)

Useiden vastaajien mielestä ryhmässä vallitsee keskinäinen ymmärrys ilman tuomitsemista, ja myös eriävistä mielipiteistä pystytään keskustelemaan. Vertaisten kanssa on tärkeää keskustella, koska omasta lähipiiristä tukea ei välttämättä ole saatavilla. Eräs vastaaja kertoi, että hän ei omassa elämässään koe voivansa ilmaista vapaaehtoista lapsettomuuttaan julkisesti, ja että ilman sosiaalisen median ryhmiä tarpeellinen vertaistuki jäisi saamatta kokonaan. Yleisesti ottaen vertaistukea pidettiin erityisen tärkeänä, eteenpäin ajavana voimana:

”Positiivinen voima elämässä. Jo pelkkä tieto siitä, että samanlaisia ihmisiä on muitakin auttaa jaksamaan”. (V23)

Ryhmissä oli vastaajien mukaan mahdollista keskustella myös yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta lapsiperheiden ja lapsettomien välillä. Vertaisten kanssa keskustelu oli saanut erään vastaajan huomaamaan, että lasten hankkiminen ei ole edellytys hyvälle elämälle. Tällaiset oivallukset olivat vastaajien mielestä tärkeitä, koska yhteiskunnassa vallitseva yleinen asenneilmapiiri ei välttämättä edistä ymmärrystä vapaaehtoisesti lapsettomien tunteita ja ajatuksia kohtaan. Verrattuna yleiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun vapaaehtoisesta lapsettomuudesta, ryhmien sisäisen keskustelun koettiin olevan vapaampaa tabumaisuudesta. Ryhmässä keskustelun kuvailtiin olevan voimaannuttavaa. Vastaajat kertoivat saaneensa vertaistukea esimerkiksi sterilisaatioon liittyvissä keskusteluissa, joissa ryhmän jäsenet ovat muun muassa kannustaneet ja neuvoneet pitämään laillisista oikeuksista kiinni, mikäli lääkäri on kieltäytynyt sterilisaatiolähetteen tekemisestä.

Eräs vastaaja tiivistä ryhmien yhteishengen ja ymmärryksen seuraavasti:

”Siellä saa kirjoittaa sellaisiakin ajatuksia, joita ei muussa ympäristössä olisi ehkä soveliasta sanoa ääneen. Huumori on välillä aika rankkaakin, ja sekin on oookoo. Tuntuu siltä, että ihmiset hyväksytään sellaisina kuin ne on, ja jokaiselle on tilaa. Jos joistakin päivityksistä ei tykkää, niistä voi skrollata ohi.” (V9)

6 POHDINTA

Vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvä tutkimus on suureksi osaksi keskittynyt selvittämään syitä vapaaehtoisen lapsettomuuden päätöksen taustalla sekä vapaaehtoisesti lapsettomien suhtautumista esimerkiksi äitiyteen tai lapsimyönteiseen yhteiskuntaan (esim. Settle & Brumley 2014; Peterson & Engwall 2016). Tässä tutkimuksessa haluttiin sivuuttaa vapaaehtoisen lapsettomuuden päätöksen perusteleminen ja keskittyä informaatiokäyttämisen ja vertaistuen kokemuksen tutkimukseen.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaista vapaaehtoisesti lapsettomien informaatiokäyttäytyminen on ja millaisia informaatiokäytäntöjä vapaaehtoisesti lapsettomien tiedonhankinnassa esiintyy. Tutkimuksessa selvitettiin myös sitä, millainen asema vertaistuellalla on vapaaehtoisesti lapsettomien suljetuissa sosiaalisen median ympäristöissä.

Seuraavissa alaluvuissa esitetään johtopäätöksiä ja pohdintaa tutkimuksesta. Aluksi vastataan aiemmin esitettyihin tutkimuskysymyksiin tutkimuksen tulosten perusteella. Tämän jälkeen arvioidaan tutkimuksen toteutumista. Luvun loppuun esitetään jatkotutkimusehdotuksia.

6.1 Tutkimustuloksia koskevat johtopäätökset

Ensimmäinen tutkimuskysymys koski vapaaehtoisesti lapsettomien tiedontarpeita. Keskeisimpinä vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvinä tiedontarpeina vastaajilla olivat olleet ehkäisyyn ja vertaistukeen liittyvät tiedontarpeet. Sterilisaatio oli yksi eniten vastauksissa esiintyneistä tiedonhankinnan kohteista. Lisää tietoa vastaajat halusivat muiden elämäntarinoihin liittyen. Nykyisissä tiedontarpeissa korostui enemmänkin yleinen toive siitä, että vapaaehtoista lapsettomuutta voitaisiin käsitellä julkisessa keskustelussa enemmän, ja että asia esitettäisiin positiivisemmassa valossa. Tämä toive mukailee Maksimaisen (2019) ajatusta siitä, että julkinen keskustelu vapaaehtoisesta lapsettomuudesta tehdään usein lapsiperhekeskeisestä

näkökulmasta käsin, mikä aiheuttaa väistämättä vastakkainasettelua. Positiivisemmassa valossa esittäminen sisältää toiveen siitä, että vertailu lapsia hankkineiden ja lapsettomuuden valinneiden välillä ei olisi julkisen keskustelun keskiössä.

Tulosten perusteella voidaan sanoa, että vapaaehtoiseen lapsettomuuteen ei liittynyt aktiivista tiedontarvetta. Moni vastaaja kertoi, että tarpeellinen tieto oli hankittu jo vuosia aiemmin, esimerkiksi silloin, kun päätös lapsettomuudesta on tehty ja asia on ollut omassa elämässä ajankohtainen. Jotkut vastaajat kuitenkin hankkivat tietoa joko päivittäin tai useita kertoja viikossa.

Toinen tutkimuskysymys koski vapaaehtoisesti lapsettomien hyödyntämiä tiedonlähteitä ja tiedonhankintakanavia. Sekä yleisesti arkielämän tiedonhankinnan että vapaaehtoista lapsettomuutta koskevan tiedonhankinnan osalta eniten tiedonlähteenä tai tiedonhankintakanavana hyödynnettiin internetiä ja sosiaalista mediaa. Sosiaalisen median alustoista Facebook ja Instagram olivat eniten hyödynnetyt tiedonlähteet.

Vapaaehtoisesti lapsettomien tiedonhankinnassa esiintyi sekä praktista että orientoivaa tiedonhankintaa. Praktiseksi tiedonhankinnaksi voitiin määritellä esimerkiksi sterilisaatioon tai uusien ystävien löytämiseen liittyvä tiedonhankinta. Orientoivaksi tiedonhankinnaksi voitiin puolestaan määritellä sosiaalisen median syöntein sekä aikakauslehtien selaaminen.

Kolmas tutkimuskysymys koski vapaaehtoisesti lapsettomien tiedonhankinnassa ilmeneviä informaatiokäytäntöjä. Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan todeta, että vapaaehtoisesti lapsettomien tiedonhankinnassa ilmeni kaikkia McKenzién (2003) mallissa esiintyviä informaatiokäytäntöjen tapoja. Vapaaehtoisesti lapsettomien tiedonhankinta noudatti enimmäkseen aktiivisen seurannan informaatiokäytäntöä. Tiedonhankinta ei usein ollut aktiivista, vaan vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvää informaatiota kohdattiin sattumalta esimerkiksi seurattujen sosiaalisen median sivujen päivityksissä. Näin ollen tieto saavutti tiedonhankkijan usein ilman aktiivista tiedonhankintaa. Tietoa oli saatu sattumalta myös esimerkiksi työpaikan kahvipöytäkeskusteluissa.

Informaatiokäytäntöjen osalta tässä tutkimuksessa oli nähtävissä samankaltaisia tuloksia kuin Prigodan ja McKenzien (2007) neulomisryhmää koskevassa tutkimuksessa. Tiedonhankinta ja tiedon saaminen keskustelunomaisessa ympäristössä oli molemmissa tutkimuksissa keskeistä. Neulomisryhmässä kokeneemmat neulojat toimivat neuvovana osapuolena. Tässä tutkimuksessa esimerkiksi sterilisaatioon liittyvien kokemusten jakaminen sosiaalisen median ryhmissä rinnastui tällaiseen vuorovaikutukseen. Vapaaehtoisesti lapsettomien ryhmissä kannustettiin toisia ja neuvottiin pitämään kiinni laillisista oikeuksista lääkärin kanssa.

Viimeinen tutkimuskysymys koski vapaaehtoisesti lapsettomien kokemaa vertaistukea sosiaalisen median alustoilla. Vaikka vapaaehtoisessa lapsettomuudessa ei ole kyse sairaudesta, ovat sekä Zigrinin ja Bronsteinin (2019), Naslundin ym. (2014) että Durhamin (2008) tutkimuksissa esitetyt vertaistuen ja yhteisöllisyyden elementit rinnastettavissa tämän tutkimuksen aiheeseen. Vapaaehtoisesti lapsettomia voi luonnehtia ihmisryhmäksi, jonka elämässä on läsnä heitä yhdistävä asia, jota ”ulkopuoliset” eivät välttämättä ymmärrä. Yhteisöllisyys ja vertaistuki korostuivat tämän tutkimuksen tuloksissa.

Tulosten perusteella vapaaehtoiseen lapsettomuuteen keskittyvissä sosiaalisen median ryhmissä on mahdollisuus olla oma itsensä ja keskustella kaikenlaisista aiheista ilman pelkoa siitä, että joutuu tuomituksi. Jotkut vastaajat kuitenkin olivat sitä mieltä, että lapsia ja vanhempia koskeva keskustelu on joissakin ryhmissä liian negatiivista. Muutamasta vastauksesta ilmeni ymmärrys siitä, että vaikka keskustelunaiheet ryhmissä vaihtelevat paljonkin, ja jokaiselle jäsenelle varmasti löytyy kiinnostavaa sisältöä, voi vähemmän kiinnostavat tai itselle epäsovikat aiheet ohittaa ottamatta niihin sen enempää kantaa. Vastauksissa korostui ajatus siitä, kuinka on hyvä, että on olemassa jokin paikka, jossa myös negatiivisia tunteita saa ilmaista ja jossa niille on mahdollista saada ymmärrystä.

Vastaajat olivat osin eri mieltä siitä, onko lapsiin ja vanhempiin liittyvien negatiivisten tunteiden ja ajatusten jakaminen sosiaalisen median ryhmissä asianmukaista. Eroavat mielipiteet linkittyvät Shaw'n (2011) toteamukseen siitä, että

vapaaehtoisesti lapsettomia ei voida kategorisoida tiettyyn luokkaan. Kyseessä on moninainen joukko ihmisiä, joita yhdistää yksi asia. Samaan toteamukseen voidaan liittää myös Mäkisen (2008) ja Maksimaisen (2019) ajatus siitä, että lapsettomia ihmisiä on määritetty lasten puutteen kautta. Myös tässä tutkimuksen aineistossa tuli ilmi, kuinka vapaaehtoisesti lapsettomia ei tulisi määrittää tämän yhden asian kautta. Vapaaehtoisesti lapsettomat ovat paljon muutakin kuin tämä yksi valinta.

Useat vastaajat kertoivat olleensa iloisesti yllättyneitä siitä, että heidän kanssaan samalla tavalla ajattelevia on muitakin, ja että he eivät ole lapsettomuuspäätöksensä kanssa yksin. Vertaisten kanssa keskustelemista pidettiin yleisesti ottaen tärkeänä, koska omasta lähipiiristä ei välttämättä löydy tukea. Samansuuntaisia tuloksia oli myös esimerkiksi Durhamin (2008) tutkimuksessa, jossa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta kertominen lähipiirille koettiin haastavaksi, ja päätöksestä kertominen oli mielekkäämpää muille kuin lähimmille ihmisille. Tähän linkittyy myös Malatyn (2018) toteamus siitä, että moni vapaaehtoisesti lapseton nainen elää ”kaapissa” valintansa vuoksi.

Julkisessa keskustelussa koettiin olevan negatiivinen asenneilmapiiri vapaaehtoista lapsettomuutta kohtaan. Sosiaalisen median ryhmissä kokoontuva vapaaehtoisesti lapsettomien yhteisö nähtiin hyvänä ja tarpeellisena vertaistuen lähteenä. Tulos on samankaltainen Zigrinin ja Bronsteinin (2019) tutkimuksen kanssa, jossa Facebook-ryhmässä oleva, heikkojen siteiden muodostama verkosto, toimi tärkeänä kokemuksellisen tiedon ja emotionaalisen tuen lähteenä. Vapaaehtoisesti lapsettomien ryhmissä koettiin yhteenkuuluvuuden tunnetta.

6.2 Tutkimuksen toteutuksen pohdinta

Verkkokyselyn vastaajien määrä jäi suhteellisen pieneksi, eikä tuloksia näin ollen voida yleistää koskemaan vapaaehtoisesti lapsettomien informaatiokäyttäytymistä. Tulokset kuitenkin luovat osaltaan kuvan ilmiöstä tietyssä ajassa. Tutkimuksen tuloksia voidaan pitää luotettavina. Tätä puoltavat esimerkiksi sekä kvantitatiivisen että kvalitatiivisen tutkimusotteen hyödyntäminen ja erilaiset analyysimenetelmät.

Voidaan olettaa, että toinen tutkija päätyisi saman aineiston kanssa samanlaisiin johtopäätöksiin, kuin tässä tutkielmassa. Toisaalta laadullisissa analyysimenetelmissä tulkinnalla on suuri merkitys, ja tulkintoihin vaikuttavat aina jollakin tavoin tutkijan omat ajatukset ja olosuhteet. Tässä tutkimuksessa on kuitenkin pyritty tulkitsemaan aineistoa ja muodostamaan vastauksia esitettyihin tutkimuskysymyksiin objektiivisesti. Tulokset antavat hyvän pohjan vapaaehtoisesti lapsettomien informaatiokäyttäjien jatkotutkimukselle.

Tutkimuksen toteuttamisessa verkkokyselyn avulla oli monia positiivisia puolia. Kysely oli ajallisesti tehokas tutkimusmenetelmä, jolloin tutkijan ei itse tarvinnut olla läsnä vastaustilanteessa. Verkkokyselyn muotoiluun käytettiin paljon aikaa, millä haluttiin varmistaa, että mahdollisia väärinymmärryksiä ei tapahtuisi. Tästä huolimatta joidenkin kysymysten vastauksissa oli luettavissa väärinymmärryksiä. Esimerkiksi tiedontarpeita kysyttäessä vastauksissa oli lueteltu tiedonlähteitä. Tämä kertonee joko kysymyksenasettelun virheellisyydestä tai vastaustilanteeseen vaikuttaneista tekijöistä, kuten esimerkiksi vastaajien ajankäytöllisistä haasteista.

Vaihtoehtoisena tutkimusmenetelmänä esimerkiksi haastattelujen avulla olisi ollut mahdollista saada esittää tarkentavia kysymyksiä tutkimukseen osallistuville. Samoin haastattelu olisi tutkimusmenetelmänä antanut mahdollisuuden varmistaa, että kysymykset ymmärretään tutkijan tarkoittamalla tavalla. Verkkokyselyssä oli kuitenkin myös avoimia kysymyksiä, joihin vastaajilla oli mahdollisuus kirjoittaa myös sellaista tietoa, jota pelkkiin monivalintakysymyksiin vastaaminen ei välttämättä olisi tuonut ilmi. Kyselyn tuottama aineisto on kuitenkin tähän tarkoitukseen riittävä, ja kyselyllä saatiin riittävästi tietoa tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi.

Laadullisen analyysin yhteydessä toteutettu teemoittelu oli ajoittain haastavaa. Avoimien vastausten pituus vaihteli jonkin verran, joten vastausten pelkistämisessä oli ehdottoman tärkeää, että vastauksista ei jää puuttumaan olennaista informaatiota. Pelkistämisen yhteydessä oli myös varmistettava, että vastausten sävy ei muutu pelkistämisen myötä. Kirjallisten vastausten tulkinnassa oli myös pyrittävä siihen, että ne ymmärretään vastaajan tarkoittamalla tavalla.

Analyysivaiheessa kävi ilmi, että tutkimusalan käsitteistöä olisi kannattanut avata enemmän esimerkiksi saatekirjeessä tai kyselyssä itsessään. Käsitteenä *tieto* jäi osalle vastaajista epäselväksi, mikä on täysin ymmärrettävää. Informaation ja tiedon käsitteiden käyttäminen alan kirjallisuudessa vaihtelee, ja jotkut termit ovat vakiintuneita, kuten esimerkiksi tiedonhankinta-käsite. Oli kuitenkin tarkoituksenmukaista, että kyselyssä käytetään vain joko tieto- tai informaatio-sanaa sekaannuksien välttämiseksi. Myös joitakin kysymyksiä olisi voinut muotoilla hieman selkeämmin. Kokonaisuutena tutkimus on kuitenkin onnistunut.

6.3 Jatkotutkimusehdotuksia

Tässä tutkimuksessa miesten näkökulma jäi pimentoon. Olisi mielenkiintoista selvittää, millaisia eroja eri sukupuolien välillä informaatiokäyttäytymisen osalta löytyy. Toinen jatkotutkimuskohde voisi olla vapaaehtoisesti lapsettomien tiedon välttely. Tutkimusta voisi tehdä esimerkiksi siitä, millaista tietoa vapaaehtoisesti lapsettomat välttelevät, ja mitkä tekijät vaikuttavat tiedon välttelyyn.

Erityisenä vapaaehtoisesti lapsettomien tiedonhankinnan kohteena tämän tutkimuksen tuloksissa korostuivat sterilisaatio ja siihen liittyvät erinäiset tiedontarpeet. Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia vapaaehtoisesti lapsettomien terveystiedonhankintaa tarkemmin. Kyselyn vastauksista voidaan päätellä, että sterilisaation hankkiminen ei ole yksinkertainen prosessi, vaan siihen liittyy erilaisia väliin tulevia tekijöitä, jotka vaikuttavat tiedonhankintaan ja koko prosessiin. Näin ollen yksi mielenkiintoinen jatkotutkimuskohde olisi tiedonhankinnan esteet sterilisaatioprosessissa.

LÄHTEET

Autio, L. (2018). *"Lasten tekeminen olisi vienyt minulta mahdollisuuden elää halua maani elämää"* Tarinoita vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Case, D. O. & Given, L. M. (2016). *Looking for Information: A Survey of Research on Information Seeking, Needs and Behavior*. United Kingdom: Emerald Group Publishing Ltd.

Durham, W. T. (2008). The Rules-Based Process of Revealing/Concealing the Family Planning Decisions of Voluntarily Child-Free Couples: A Communication Privacy Management Perspective. *Communication Studies* 59(2), 132-147. DOI: 10.1080/10510970802062451

Eskola, J. & Suoranta, J. (2008). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Granovetter, M. (1983). The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory* 1, 201-233.

Haasio, A. (2008). *Kaikki irti Internetistä*. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Haasio, A. & Savolainen, R. (2004). *Tiedonhankintatutkimuksen perusteet*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2013). *Tutki ja kirjoita*. Porvoo: Tammi.

Hooli, N. & Nieminen, A-S. (2019). *Aikuisten perhe. Miksi valitsemme lapsettomuuden?* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kosmos.

Jouhkimo, T. & Kokki, R. (2000). *"Tämä on kahden aikuisen hemmottelusuhde."* Diskurssianalyysi vapaaehtoisesti lapsettomasta elämänpolitiikasta. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Jämsä, K. (2020). *"Mää en ole koskaan halunnut lapsia": Vapaaehtoinen lapsettomuus miesten ja naisten kokemana.* Kulttuurintutkimuksen pro gradu -tutkielma. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Kerttula, E. (2017). *Lapseton valinta. Vapaaehtoinen lapsettomuus suomalaisten aikuisten keskuudessa.* Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kuhlthau, C. C. (1993). A Principle of Uncertainty for Information Seeking. *Journal of Documentation* 49(4), 339-355.

Kuivalainen, L. (2014). *"Kun haikaraa ei kutsuta kylään". Tutkimuskohteena vapaaehtoinen lapsettomuus.* Sosiologian pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kärmeniemi, J. (2020). *Vapaaehtoinen lapsettomuus naisten kokemuksina.* Sosiologian pro gradu -tutkielma. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Laaksonen, S-M. & Matikainen, J. (2013). Tutkimuskohteena vuorovaikutus ja keskustelu verkossa. Teoksessa: S-M. Laaksonen, J. Matikainen & M. Tikka (Toim.) *Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät.* Tampere: Vastapaino. s. 193-215.

Laaksonen, S-M., Matikainen, J. & Tikka, M. (2013). Tutkimusotteita verkosta. Teoksessa: S-M. Laaksonen, J. Matikainen & M. Tikka (Toim.) *Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät.* Tampere: Vastapaino. s. 9-33.

Lietsala, K. & Sirkkunen, E. (2010). Johdatusta sosiaaliseen mediaan. Teoksessa: S. Serola (Toim.) *Ote informaatiosta. Johdatus informaatiotutkimukseen ja interaktiiviseen mediaan*. Helsinki: BTJ Finland Oy. s. 264-305.

Maksimainen, H. (2019). *Vauvattomuusbuumi. Kun me lakkasimme lisääntymästä*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Malaty, N. (2018). *Ei äitimateriaalia*. Kouvola: Reuna oy.

McKenzie, P. J. (2003). A Model of Information Practices in Accounts of Everyday-life Information Seeking. *Journal of Documentation* 59(1), 19-40. DOI: 10.1108/00220410310457993

Mead, S., Hilton, D. & Curtis, L. (2001). Peer Support: a theoretical perspective. *Psychiatric Rehabilitation Journal* 25(2), 134-141.

Miettinen, A. (2015). *Miksi syntyvyys laskee? Suomalaisten lastensaantiin liittyviä toiveita ja odotuksia*. Helsinki: Väestöliitto.

Miettinen, J. & Vehkalahti, K. (2013). Verkkokyselytutkimusten otosten valinta. Teoksessa: S-M. Laaksonen, J. Matikainen & M. Tikka (Toim.) *Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Tampere: Vastapaino. s. 84-104.

Mäkinen, A. (2008). *Oikeesti aikuiset. Puheenvuoroja yksineläjänaisen normaaliudesta, hyväksyttävyydestä ja aikuisuudesta*. Acta Universitatis Tamperensis 1349. Tampere: Tampereen yliopisto.

Naslund, J. A., Grande, S. W., Aschbrenner, K. A. & Elwyn, G. (2014). Naturally Occurring Peer Support through Social Media: The Experiences of Individuals with Severe Mental Illness Using YouTube. *PLoS ONE* 9(10): e110171. DOI: 10.1371/journal.pone.0110171

Niemelä, R. (2006). *Ikääntyneiden informaatiokäyttäytyminen. Laadullinen tutkimus arkielämän informaatiokäytännöistä ja toimintaan aktivoitumisesta*. Acta Universitatis Ouluensis: B Humaniora 74. Oulu: Oulun yliopisto.

Partanen, A. (2018). *"Ei oo syytä hankkia muttei oo syytä olla hankkimatta". Lapsen hankinnan lykkääminen ja vapaaehtoinen lapsettomuus parihaastatteluissa*. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pelkonen, L. (23.8.2017). Antti Rinne kannusti suomalaisia synnytystalkoisiin – oma väki repesi: "onneton sanavalinta". *Ilta-Sanomat*. <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000005337981.html>

Peterson, H. & Engwall, K. (2016). Missing Out on the Parenthood Bonus? Voluntarily Childless in a "Child-friendly" Society. *Journal of Family and Economic Issues* 37(4), 540-552. DOI: 10.1007/s10834-015-9474-z

Peterson, H. & Engwall, K. (2019). "Why Would You Want a Baby When You Could Have a Dog?" Voluntarily Childless Women's "Peternal" Feelings, Longing and Ambivalence. *Social Sciences* 8(4), article 126. DOI: 10.3390/socsci8040126

Prigoda, E. & McKenzie, P. J. (2007). Purls of Wisdom. A Collectivist Study of Human Information Behaviour in a Public Library Knitting Group. *Journal of Documentation* 63(1), 90-114. DOI: 10.1108/00220410710723902

Rotkirch, A., Tammissalo, K., Miettinen, A. & Berg, V. (2017). *Miksi vanhemmuutta lykätään? Nuorten aikuisten näkemyksiä lastensaannista*. Helsinki: Väestöliitto.

Salo, A. (2001). *Lapsettomuus naisen tietoisena valintana*. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Savolainen, R. (1993). *Elämäntapa, elämänhallinta ja tiedonhankinta – arkielämän ei-ammattillisen tiedon hankinnan tutkimuksen viitekehyksen hahmottelua*. Tampere: Tampereen yliopisto.

Savolainen, R. (2008.) *Everyday Information Practices. A Social Phenomenological Perspective*. Maryland: Scarecrow Press Inc.

Savolainen, R. (2010). Tiedonhankintatutkimuksen lähtökohtia. Teoksessa: S. Serola (Toim.) *Ote informaatiosta. Johdatus informaatiotutkimukseen ja interaktiiviseen mediaan*. Helsinki: BTJ Finland Oy. s. 75-115.

Settle, B. & Brumley, K. (2014). "It's the Choices You Make That Get You There": Decision-Making Pathways of Childfree Women. *Michigan Family Review* 18(1), 1-22.

Shaw, R. L. (2011). Women's Experiential Journey Toward Voluntary Childlessness: An Interpretative Phenomenological Analysis. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 21(2), 151-163. DOI: 10.1002/casp.1072

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. (e-kirja)

Valli, R. (2015). *Johdatus tilastolliseen tutkimukseen*. Juva: PS-kustannus.

Valli, R. & Perkkilä, P. (2015). Nettikyselyt ja sosiaalinen media aineistonkeruussa. Teoksessa: Valli, Raine & Aaltola, Juhani (Toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus. s. 109-120.

Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry (2019). Tervetuloa Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry:n verkkosivuille! <https://vapaaehtoisestilapsettomat.fi/etusivu> (käytetty 7.10.2019).

Vastamäki, J. (2015). Kyselylomaketutkimus: tutkimusasetelman ja mittareiden valinta. Teoksessa: R. Valli & J. Aaltola (Toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus. s. 121-132.

Wilson, T. D. (1999). Models in information behaviour research. *Journal of Documentation*, 55(3), 249-270.

Väkeväinen, N. (2019). *Lapseton mieli, lapseton ruumis – tutkielma vapaaehtoisen lapsettomuuden ja sterilisaation kokemuksista*. Etnologian pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Zigron, S. & Bronstein, J. (2019). "Help is where you find it": The role of weak ties networks as sources of information and support in virtual health communities. *Journal of the Association for Information Science & Technology* 70(2), s. 130-139. DOI: 10.1002/asi.24106

LIITE 1. KYSELYN SAATEKIRJE

Opiskelen Oulun yliopistossa informaatiotutkimusta ja pro gradu -työni aiheena on vapaaehtoisesti lapsettomien informaatiokäyttäytyminen. Tutkimuksessa selvitetään, millaisia tiedontarpeita vapaaehtoisesti lapsettomilla on ja millaisia tiedonlähteitä ja tiedonhankintakanavia he käyttävät. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään vapaaehtoisesti lapsettomien kokemaa yhteisöllisyyttä ja vertaistuen asemaa sosiaalisen median ryhmissä.

Kyselyssä esiintyviä käsitteitä ovat esimerkiksi informaatiokäyttäytyminen ja arkielämän tiedonhankinta. Informaatiokäyttäytymisellä tarkoitetaan ihmisen tekemää tiedonhankintaa ja tiedonhakua. Tavoitteellisen tiedonhankinnan lisäksi informaatiokäyttäytymiseksi voidaan lukea myös tiedostamaton tiedonhankinta tai esimerkiksi tiedon välttely. Arkielämän tiedonhankinnalla puolestaan tarkoitetaan sellaista tiedonhankintaa, joka liittyy esimerkiksi harrastuksiin tai muuhun työn ulkopuoliseen kiinnostuksenkohteeseen.

Kyselyssä on yhteensä 17 kysymystä. Kyselyssä on sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä, joihin voit vastata omin sanoin.

Kyselyyn pääset tästä: <https://link.webropolsurveys.com/S/8EEC583130D9EE65>

Kyselyn vastausaika päättyy 8.10.2020.

Vastaukset kerätään anonymisti, ja tietoja käsitellään luottamuksellisesti.

Opinnäytetyö julkaistaan sähköisenä Oulun yliopiston julkaisuarkistossa.

Mikäli sinulla on kysyttävää kyselystä tai tutkimuksesta, voit lähettää minulle sähköpostia osoitteeseen maria.loberg@student oulu.fi.

Kiitos osallistumisesta!

Maria Loberg

LIITE 2. KYSELYLOMAKE

Vapaaehtoisesti lapsettomien informaatiokäyttäytyminen

Tutkimuksessa selvitetään, millaisia tiedontarpeita vapaaehtoisesti lapsettomilla on ja millaisia tiedonlähteitä ja tiedonhankintakanavia he käyttävät. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään vapaaehtoisesti lapsettomien kokemaa yhteisöllisyyttä ja vertaistuen asemaa sosiaalisen median ryhmissä.

Kyselyssä esiintyviä käsitteitä:

Informaatiokäyttäytymisellä tarkoitetaan ihmisen tekemää tiedonhankintaa ja tiedonhakua. Tavoitteellisen tiedonhankinnan lisäksi se voi tarkoittaa myös tiedostamatonta tiedonhankintaa tai tiedon välttelyä.

Arkielämän tiedonhankinnalla tarkoitetaan sellaista tiedonhankintaa, joka liittyy esimerkiksi harrastuksiin tai muuhun työn ulkopuoliseen kiinnostuksenkohteeseen.

Kyselyssä on 17 kysymystä. Kyselyssä on sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä, joihin voit vastata omin sanoin.

Kyselyn vastausaika päättyy 8.10.2020.

1. Sukupuoli *

- mies
- nainen
- muu

2. Ikä vuosina *

3. Oletko vapaaehtoisesti lapseton? *

- kyllä
- ei

7. Mitä tiedonlähteitä tai tiedonhankintakanavia hyödynnät yleisesti arkielämän tiedonhankinnassasi?

- sanoma- ja aikakauslehdet
- internet
- sosiaalinen media
- televisio
- radio
- kirjallisuus
- kirjasto
- muut ihmiset
- joku muu, mikä?

8. Mitä sosiaalisen median alustoja hyödynnät yleisesti arkielämän tiedonhankinnassasi?

- Facebook
- Twitter
- Instagram
- blogit
- joku muu, mikä?

9. Mistä tiedonlähteistä hankit tai olet hankkinut tietoa vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvistä aiheista? Valitse sopivat vaihtoehdot.

- internet
- sosiaalinen media
- Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry:n verkkosivut
- terveydenhuollon ammattilaiset
- muut ihmiset
- kirjallisuus
- sanoma- ja aikakauslehdet
- blogit
- joku muu, mikä?

12. Millaista tietoa tai sisältöä jaat vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvistä aiheista omilla sosiaalisen median tileilläsi?

- en jaa tietoa sosiaalisen median tileilläni
- uutislinkit
- omat kokemukset ja tarinat
- meemit
- joku muu, mikä?

13. Kuulutko jäsenenä johonkin Facebookin tai muun sosiaalisen median alustan vapaaehtoisesti lapsettomien ryhmään?

- kyllä
- ei

14. Millä tavoin olet aktiivinen ryhmässä? Voit halutessasi valita useamman vaihtoehdon.

- en kuulu ryhmiin
- en ole lainkaan aktiivinen
- luen päivityksiä
- reagoin päivityksiin tykkäyksillä
- reagoin kommentteihin tykkäyksillä
- kommentoin päivityksiä
- kirjoitan päivityksiä
- joku muu, mikä?

**15. Millaista sisältöä tuotat tai jaat vapaaehtoisesti lapsettomien ryhmissä?
Valitse sopivat vaihtoehdot.**

- en kuulu ryhmiin
- uutislinkit
- omat kokemukset ja tarinat vapaaehtoisesta lapsettomuudesta
- omat kokemukset ja tarinat muista aiheista
- kysymykset vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvistä aiheista
- kysymykset muista aiheista
- meemit
- joku muu, mikä?

16. Arvioi seuraavia väittämiä kokemuksistasi vapaaehtoisesti lapsettomien sosiaalisen median ryhmissä. Jos et kuulu ryhmiin, voit ohittaa tämän kysymyksen.

	täysin eri mieltä	jokseenkin eri mieltä	ei samaa eikä eri mieltä	jokseenkin samaa mieltä	täysin samaa mieltä
Pystyn keskustelemaan aiheista ja kokemuksistani avoimesti.	☐	☐	☐	☐	☐
Koen voivani olla oma itseni.	☐	☐	☐	☐	☐
Keskustelu on tasa-arvoista ja rakentavaa.	☐	☐	☐	☐	☐
Koen tulevani kuulluksi ja ymmärretyksi.	☐	☐	☐	☐	☐
Koen ryhmän tärkeäksi itselleni.	☐	☐	☐	☐	☐
Osaan arvioida ryhmässä esiintyvän tiedon luotettavuutta.	☐	☐	☐	☐	☐
Vapaaehtoisesta lapsettomuudesta keskusteleminen on minulle tärkeää.	☐	☐	☐	☐	☐

17. Miten kuvailisit vapaaehtoisesti lapsettomien sosiaalisen median ryhmissä esiintyvää vertaistukea? Voit halutessasi antaa esimerkkejä.

1000 merkkiä jäljellä

18. Lopuksi voit halutessasi kirjoittaa kommentteja tutkimuksesta.

1000 merkkiä jäljellä